

**Národná koncepcia
rozvoja štátnych
archívov
s výhľadom do roku
2028**

Obsah

Zoznam skratiek a terminológia	4
Úvod	5
A. Priority národnej koncepcie.....	6
B. Ciele národnej koncepcie	7
C. Kultúrno-spoločenské východiská.....	8
D. Digitalizácia štátnych archívov	10
D.1. Strategické ciele	10
D.2. Vybudovanie špecializovaných digitalizačných pracovísk	12
D.3. Rozvoj funkcionalít ISEA a nové moduly pre podporu modernizácie štátnych archívov.....	14
D.3.1. Automatizácia procesov a umelá inteligencia	15
D.3.2. Subsystem Sledovanie a manažment produktivity práce.....	16
D.3.3. Využívanie údajov.....	17
D.3.4. Správa údajov	17
D.3.5. Riadenie údajov	18
D.3.6. Architektúra informačných systémov.....	18
D.3.7. Moduly a ich obsah	19
D.3.8. ArchivLog – evidencia, plánovanie procesov konzervovania, reštaurovania, digitalizovania a dislokácie archívnych dokumentov.....	20
D.4. Hardvérová infraštruktúra	21
D.5. Digitalizované objekty	22
D.5.1. Digitalizácia a vyťaženie textu z naskenovaných archívnych dokumentov	22
D.5.2. Zdigitalizovanie pečatí, pečatidiel privesených na archívne dokumenty	23
D.5.3. Ciele výberu a digitalizácie najstarších rukopisných a tlačených dokumentov z 15.-19. storočia	23
D.5.4. Súčasný stav online prístupnosti zdigitalizovaných archívnych dokumentov	24
D.6. Riziká pri súčasnom stave online zverejňovania.....	25
D.7. Ochrana archívnych dokumentov obsahujúcich utajované skutočnosti	25
E. Modernizácia štátnych archívov	27
E.1. Strategické ciele	27
E.2. Podmienky pre uloženie archívnych dokumentov.....	27
E.3. Stav budov a vnútorného vybavenia štátnych archívov	28
E.4. Slovenský národný archív	30
E.5. Riziká pri súčasnom technickom stave archívov a ich vybavení	31
E.6. Návrh opatrení a benefity riešenia.....	31

F.	Modernizácia procesu konzervovania a reštaurovania archívnych dokumentov	33
F.1.	Strategické ciele	33
F.2.	Zhrnutie aktuálneho stavu	33
F.3.	Riziká pri súčasnom stave mikrobiologickej kontaminácie archívnych dokumentov.....	33
F.4.	Návrh opatrení a benefity riešenia.....	34
Záver.....	Záver.....	38

Zoznam skratiek a terminológia

Pre potreby koncepcie využívame nasledovné pojmy:

AFondy – aplikácia určená na evidenciu archívneho dedičstva

AI – umelá inteligencia

API - aplikačné programové rozhranie

Digitálny priestor – informačné a komunikačné technológie (ďalej len „IKT“) vrátane internetu, mobilných a pridružených technológií a zariadení, ako aj digitálne siete, databázy, obsahy a služby

Datalogger - prenosný merač fyzikálnych vlastností v prostredí ako sú teplota, vlhkosť, zatopenie

Digitalizácia – proces naskenovania, vyextrahovania textu zo skenu a online publikovania archívnych dokumentov, ktoré sú uložené v archíve v listinnej forme

Dezinfekcia, dekontaminácia, sterilizácia – proces zničenia mikrobiologických škodcov (plesní), ale aj baktérií, kvasiniek a vírusov na archívnych dokumentoch

Pre zjednodušenie čitateľnosti textu sa v koncepcii vyskytujú nasledovné skratky:

CCTV – Kameraný bezpečnostný systém

DMS – Systém pre správu dokumentov je informačný systém (alebo súbor programov), používaný pre ukladanie a prezentovanie elektronických dokumentov online

EPS – Elektronický protipožiarny systém

EZS – Elektronický zabezpečovací systém

EÚ – Európska únia

MV SR – Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky

IKT – Informačno-komunikačné technológie

IS – Informačný systém

ISAD (G) – Všeobecný medzinárodný štandard pre archívny opis

ISEA – Informačný systém Elektronický archív Slovenska

ISO norma – Technická norma vydaná Medzinárodnou organizáciou pre normalizáciu (International Organization for Standardization)

km – národná jednotka dĺžky kilometer

OCR - Metóda umožňujúca preklad obrazu tlačených alebo písaných znakov zo skenu späť do textovej, editovateľnej formy (Optical Character Recognition)

QR kód - Dvojrozmerný kód určený na dekódovanie textovej informácie (Quick Response code)

RFID čip – rádiový frekvenčný identifikátor – čip na čítanie alebo čítanie a zápis informácie (Radio Frequency Identification)

RTVS – Rozhlas a televízia Slovenska

SNA – Slovenský národný archív

Úvod

Zákon č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o archívoch a registratúrach“) ukladá štátu povinnosť zabezpečiť zachovanie archívneho dedičstva, pričom je každý povinný mu pri tom poskytnúť súčinnosť.¹ Ďalej upravuje pôsobnosť Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (ďalej len „MV SR“) ako ústredného orgánu štátnej správy na úseku archívov a registratúr, jeho povinnosti ako zriaďovateľa štátnych archívov, ustanovuje sústavu štátnych archívov a vymenúva ich práva a povinnosti na úseku vedenia evidencie pôvodcov registratúry a evidencie archívneho dedičstva. MV SR je zriaďovateľom 1 ústredného archívu (Slovenský národný archív), 8 štátnych archívov s regionálnou územnou pôsobnosťou a ich 31 pracovísk ako zariadení bez právnej subjektivity s počtom 349 zamestnancov. Nastavenie súčasnej sústavy štátnych archívov zohľadňuje ich nadväznosť na územno-správne členenie Slovenskej republiky (štátny archív v každom krajskom meste a jeho pracovisko so zastúpením takmer v každom väčšom okrese), čím sa dosiahlo predovšetkým zefektívnenie riadenia štátnej správy na tomto úseku.

Štátne archívy vo vzťahu k pôvodcom registratúry rozhodujú o dokumentárnej hodnote registratúrnych záznamov v rámci vyradovacieho a mimo vyradovacieho konania, čím rozširujú a dopĺňajú archívne dedičstvo Slovenskej republiky o nové archívne dokumenty.

Najväčšia a najdôležitejšia časť archívneho dedičstva Slovenskej republiky je uložená práve v štátnych archívoch, pričom najstaršie archívne dokumenty pochádzajú už zo začiatku 12. storočia. **Štátne archívy svojim postavením a úlohami majú nenahraditeľný význam v živote každej demokratickej spoločnosti, predstavujú pamäť národa a sú základom identity spoločnosti. Plnia nezastupiteľnú úlohu ako východisko zachovania informačnej kontinuity rozhodovacích procesov vo verejnom sektore, ich postavenie je nezastupiteľné v rámci štátnej správy, samosprávy, kultúry a vedy; tvoria integrálnu súčasť informačných štruktúr a zdrojov spoločnosti.** Každoročne narastá počet žiadostí týkajúcich sa životných situácií občanov do ešte nespracovaných archívnych fondov, ktorí chcú uplatniť svoje právo k vysporiadaniu majetkovo – právnych vzťahov, získaniu dokladov pre potreby sociálneho zabezpečenia a dôkazového materiálu v súdnych konaniach.

V neposlednom rade sú štátne archívy významnou súčasťou národného kultúrneho dedičstva Slovenskej republiky.

¹ Čl. 44 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky.

A. Priority národnej koncepcie

V Národnej koncepcii rozvoja štátnych archívov s výhľadom do roku 2028 (ďalej len „národná koncepcia rozvoja štátnych archívov“) sme stanovili nasledovné priority na jej realizáciu:

1. Komplexná digitalizácia historického a budúceho archívneho obsahu.
2. Komplexná rekonštrukcia Slovenského národného archívu.
3. Vybudovanie 8 nových vysokokapacitných úložných priestorov štátnych archívov.
4. Vybudovanie Národného centra pre konzervovanie a reštaurovanie archívnych dokumentov.

B. Ciele národnej koncepcie

Strategické ciele prioritnej oblasti Digitalizácia štátnych archívov

1. Komplexná digitalizácia historického a budúceho archívneho obsahu.
2. Vybudovanie špecializovaných digitalizačných pracovísk.
3. Dobudovanie funkcionalít Elektronického archívu Slovenska.
4. Online sprístupnenie archívnych dokumentov.
5. ArchivLog – evidencia, plánovanie procesov konzervovania, reštaurovania, digitalizovania a dislokácie archívnych dokumentov.

Strategické ciele prioritnej oblasti Modernizácia štátnych archívov

1. Vybudovanie 8 nových vysokokapacitných úložných priestorov štátnych archívov.
2. Komplexná rekonštrukcia Slovenského národného archívu.
3. Rekonštrukcia budov štátnych archívov v havarijnom stave.

Strategické ciele prioritnej oblasti Modernizácia procesu konzervovania a reštaurovania archívnych dokumentov

1. Vybudovanie Národného centra pre konzervovanie a reštaurovanie archívnych dokumentov v Slovenskom národnom archíve.
2. Vybudovanie priestorov na konzervovanie a reštaurovanie archívnych dokumentov vrátane zabezpečenia prístrojového zabezpečenia a potrebného počtu odborných zamestnancov v tejto oblasti.

Národná koncepcia rozvoja štátnych archívov s výhľadom do roku 2028 je vypracovaná v súlade s Programovým vyhlásením vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2021 – 2024,² z uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 71 z 2. februára 2021 k Plánu práce vlády Slovenskej republiky a platnými strategickými dokumentmi rezortného, národného a medzinárodného charakteru.

Predmetom Národnej koncepcia rozvoja štátnych archívov s výhľadom do roku 2028 je zhodnotenie súčasného stavu, stanovenie štyroch primárnych cieľov vedúcich k ďalšiemu rozvoju archívnictva a fungovaniu štátnych archívov. **Hlavným cieľom národnej koncepcie rozvoja štátnych archívov je modernizácia štátnych archívov, digitalizácia rezortu vnútra za účelom zvyšovania kvality a rozsahu elektronických služieb poskytovaných verejnosti a zvýšenie ochrany archívnych dokumentov.** Digitálne archívnictvo a digitalizácia už existujúcich listinných archívnych dokumentov sa stali neoddeliteľnou súčasťou archívnictva, na ktorú musí spoločnosť vrátane MV SR adekvátne reagovať. Súčasný rozvoj informačných technológií umožňuje tieto činnosti zabezpečiť, je však potrebné ich v štátnych archívoch nasadiť a aplikovať. Zefektívnenie služieb poskytovaných štátnymi archívami pozdvihne nielen všeobecné povedomie o ich samotnej existencii a dôležitosti pre skúmanie dejín Slovenska a Slovákov, ale prítiahne pozornosť verejnosti umožnením prístupu k archívny dokumentom online.

² „Vláda SR v oblasti archívneho dedičstva pripraví koncepciu rozvoja štátnych archívov a stratégiu ochrany archívnych dokumentov uložených v štátnych archívoch.“ (Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2021 - 2024, časť Efektívna verejná správa, s. 27, https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=477513#30_0).

C. Kultúrno-spoločenské východiská

Začlenenie archívnictva do pôsobnosti MV SR je v Európe ojedinelým riešením, jeho výhoda spočíva v tom, že správa registratúry a na ňu nadväzujúci vznik archívnych dokumentov sú súčasťou rezortu priamo riadiaceho verejnú správu. Preto má Slovensko v EÚ výnimočnú pozíciu na dosiahnutie kvalitatívne vysokých cieľov ako v online publikovaní historických informácií tak aj v poskytovaní elektronických služieb. MV SR má jedinečnú príležitosť

- zviditeľniť svoju činnosť umožnením pohľadu do histórie a života na našom území, budovať svoju reputáciu a svoje postavenie v očiach verejnosti,
- uvedomiť si, aké možnosti sa mu otvárajú sprístupňovaním archívnych fondov v oblasti vedy a bádania, v ktorej výrazne zaostáva za inými rezortami,
- prepojiť archívnictvo s modernými technológiami, výskumom, vedou, historickým odhaľovaním a sprístupnením informácií pre vedeckú obec; v organizačnej štruktúre MV SR sú aj akademické a expertízne zložky,
- vzhľadom na rôznorodosť a historickú škálu listinných nosičov môže byť lídrom vo výskume konzervovania papiera na Slovensku a predstavovať výskumnú základňu pre nové kriminalisticko-expertízne postupy a odhaľovanie falzifikátov súčasných aj historických dokumentov.

Analýza stavu štátnych archívov už v minulosti ukázala, že napriek ich jedinečnému významu pre spoločnosť dominuje dlhodobý deficit v zabezpečovaní ich rozvojových potrieb a **nie sú vytvorené dostatočné personálne, priestorové, technické ani prevádzkové podmienky pre plnenie všetkých povinností, ktoré štátu ukladá zákon o archívoch a registratúrach**. Archívy výrazne zaostávajú za celosvetovým digitalizačným trendom a presunom svojich archívnych fondov a archívnych zbierok do online priestoru.

Výsledky súčasnej praxe poukazujú na skutočnosť, že uskutočnenie navrhovaných opatrení identifikovaných v tejto koncepcii nie je možné zabezpečiť iba z finančných zdrojov pridelených MV SR. **Finančné prostriedky na realizáciu národnej koncepcie rozvoja štátnych archívov možno získať z európskych zdrojov prostredníctvom fondov Európskej únie.**

Koncepcia je navrhnutá tak aby sa dala realizovať formou čiastkových projektov. Financovanie čiastkových projektov je možné cez **Program Digitálna Európa (DIGITAL) cez Európsku komisiu**³. Je program financovania EÚ zameraný na poskytovanie digitálnych technológií organizáciám, občanom a orgánom verejnej správy. Výzvy sú zamerané napr. Ako urobiť Európu zelenšou a digitálnejšou. Samotné ukladanie archívnych dokumentov aj ich digitalizácia sú iba prechodom k tzv. E-born dokumentom, ktoré sú výhradne v elektronickej podobe. Sú to úradné dokumenty z elektronického formulára z konania orgánu verejnej moci pri výkone verejnej moci výhradne elektronicke. Z pohľadu nárokov na ukladacie technológie a energie tvoria iba malé % sprievodných nákladov oproti fyzickým dokumentom počas celej ich životnosti. Aj Európska komisia sa začala pozeráť na zelenšiu Európu cez optiku Európskej zelenej dohody. Zároveň otvára diskusie o prechode do digitálnejšieho sveta.

Program Digitálna Európa poskytuje strategické financovanie na riešenie týchto výziev, podporí projekty v piatich kľúčových kapacitných oblastiach: v superpočítačoch, umelej inteligencii, kybernetickej bezpečnosti, pokročilých digitálnych zručnostiach a zabezpečení širokého využívania digitálnych technológií v celej ekonomike a spoločnosti, a to aj prostredníctvom digitálnych technológií. S plánovaným celkovým rozpočtom 7,5 miliardy EUR má

³ Program Digitálna Európa (DIGITAL): <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/activities/digital-programme>.

za cieľ urýchliť oživenie hospodárstva a formovať digitálnu transformáciu európskej spoločnosti a hospodárstva⁴.

Operačné programy EŠIF Ministerstva investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR⁵ predstavujú hlavný nástroj investičnej politiky EÚ – celkovo sa z rozpočtu EÚ vyčlenilo 454 miliárd EUR, ktoré sa majú investovať do viac ako 500 programov. Konceptia by formou čiastkových projektov mohla byť financovaná aj z výziev týchto programov.⁶

V oblasti digitalizácie štátnych archívov MV SR pripravuje projektovú dokumentáciu k Národnému projektu digitalizácie a modernizácie elektronických služieb štátnych archívov v európskom kontexte financovaného v rámci OPII PO7, ktorý umožní napĺňanie základnej časti strategických cieľov koncepcie.

Súčasný stav štátnych archívov si vyžaduje urýchlene systémové opatrenia a praktické kroky, nielen na úrovni MV SR, ale najmä na úrovni vlády Slovenskej republiky, pretože iba tak Slovenská republika naplní ustanovenia všeobecne záväzných právnych predpisov, opatrenia na realizáciu Deklarácie Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva⁷ a záväzky, ktoré jej vyplývajú z medzinárodných zmlúv.

Národná koncepcia rozvoja štátnych archívov neprináša iba základnú predstavu ďalšieho rozvoja štátnych archívov; jej cieľom je posunúť politiku štátnych archívov z hľadiska informatizácie a sprístupnenia digitálneho obsahu k vyššiemu európskemu štandardu. Okrem informatizácie jednotlivých agend štátnych archívov a digitalizácie archívnych dokumentov sa venuje problematike modernizácie budov štátnych archívov formou systémových opatrení. Národná koncepcia rozvoja štátnych archívov prispieje k budovaniu pružného a funkčného systému, ktorý primerane reaguje na potreby širokej verejnosti, aplikačnej praxe a odpovedá na celosvetové a európske trendy v oblasti archívniectva. Ambíciou MV SR, ako zriaďovateľa štátnych archívov, je zastrešiť spravované agendy komplexným a integrovaným digitalizačným konceptom. Tento cieľ sa doteraz nenaplnil a digitalizácia a sprístupňovanie nového digitálneho obsahu pre zastarané technológie nepokračuje.

⁴ Aktuálne výzvy z Programu Digitálna Európa: <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/opportunities/topic-search>;

⁵ Operačné program EŠIF: <https://www.mirri.gov.sk/projekty/projekty-esif/>

⁶ Aktuálne výzvy programu EŠIF: <https://www.mirri.gov.sk/projekty/projekty-esif/operacny-program-integrovana-infrastruktura-prioritna-os-7-informacna-spolocnost/vyzvania-a-vyzvy/index.html>

⁷ Uznesenie NR SR z 28. februára 2001 č. 1292: DEKLARÁCIA Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva: https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2019/12/1_deklaracia_NR_SR.pdf.

D. Digitalizácia štátnych archívov

D.1. Strategické ciele

Prioritami digitalizačnej časti projektu štátnych archívov sú

- zlepšenie služieb občanovi,
- šetrenie finančných prostriedkov,
- ochrana životného prostredia,
- ochrana archívnych dokumentov a
- ochrana obsahu digitálnych dokumentov.

Základným prostriedkom zlepšenia služieb občanovi je digitalizácia relevantného obsahu, transformácia procesu spracovávania nového obsahu do digitálnej formy a postupný prechod na čisto digitálne pokrytie životného cyklu archívnych dokumentov. Táto zmena znamená podstatné zlepšenie dostupnosti archívnych dokumentov pre občana a zásadné zlepšenie vyhľadávania v archívnych fondoch. Pre občana to zároveň znamená elimináciu potreby cestovať, čo predstavuje značnú úsporu času a finančných prostriedkov.

Postupný prechod na archivovanie elektronicky vzniknutých dokumentov (e-born) bude v budúcnosti znamenať minimálne 50-percentnú úsporu úložných priestorov na ich ukladanie. Z toho následne vyplývajú aj úspory v energetickej náročnosti na vykurovanie/chladenie a optimalizáciu vlhkosti úložných priestorov s pozitívnym dopadom na životné prostredie.

Základnou úlohou pri digitalizácii archívnych dokumentov je zastavenie tvorby „archívneho“ dlhu, ktorý je momentálne na úrovni 50 kilometrov zo všetkých nespracovaných archívnych dokumentov. Pri ročnom prírastku nových archívnych dokumentov v rozsahu 2 kilometre, to v prepočte predstavuje 25 rokov archivárskej práce. Pri potrebe zdigitalizovať relevantný obsah v priebehu 10 rokov je výsledkom zvýšenie efektivity práce pri popisovaní 3,5-násobne, čomu je podriadený výber technologických a organizačných prostriedkov. Jediným overeným spôsobom je použitie automatizačných technológií s aplikovaním umelej inteligencie a ich integráciou do existujúceho informačného systému. Na organizačnej úrovni je nevyhnutné nasadiť manažment systém tak, aby monitoroval efektívitu všetkých zložiek programu digitalizácie. Je potrebné zdôrazniť, že všetok digitalizovaný obsah musí byť ihneď po digitalizácii komplexne vybavený metadátami. V opačnom prípade hrozí, že príde k strate neidentifikovaného obsahu. Zároveň platí, že systém nebude vytvárať archívny dlh pod podmienkou, že všetok nový obsah prejde digitalizáciou ihneď po prijatí do archívu.

Táto stratégia predpokladá zdigitalizovanie sprístupnených 100 kilometrov archívnych dokumentov v časovom horizonte 10 rokov. Tento údaj je kompromisom medzi potrebou čo najrýchlejšej digitalizácie a teda zlacnenia prevádzky archívov na jednej strane a nedostatku zdrojov odborného archívneho dohľadu, potrebného pre zabezpečenie tvorby metadát na strane druhej. Optimalizovaný je tiež vzhľadom na životnosť digitalizačných technológií (pri náraste času by bolo potrebné dokupovať nové skenovacie zariadenia) a životný cyklus úložných technológií (páskové médiá a zariadenia na ich zápis a čítanie sú spätne kompatibilné cez 2 generácie, čo rádovo zodpovedá desiatim rokom).

Prudký rozvoj používania digitálnych technológií v životnom cykle archívneho dokumentu si v blízkej budúcnosti vyžiada modernizáciu legislatívnej úpravy zákona o archívoch a registratúrach. Tento trend podporujú publikované direktívy a odporúčania Európskeho parlamentu a Európskej komisie a implementované riešenia v archívoch krajín Európskej únie.

K naplneniu cieľov v oblasti digitalizácie štátnych archívov je potrebné realizovať tieto kroky:

1. zabezpečiť komplexnú digitalizáciu historického a budúceho archívneho obsahu,
2. dobudovať funkcionality ISEA Slovenska a zabezpečiť jeho pravidelnú úpravu (príloha č. 1),
3. vybudovať špecializované digitalizačné pracoviská (príloha č. 2),
4. vybaviť digitalizačné pracoviská knižnými, prietahovými a veľkoformátovými skenermi a skenermi na mikrofilmy vrátane digitalizačného workflow softvéru pre spracovanie digitálnych kópií (príloha č. 3),
5. zaviesť ArchivLog – pre evidenciu, plánovanie procesov konzervovania, reštaurovanie, digitalizovanie a dislokáciu archívnych dokumentov,
6. online sprístupniť archívne dokumenty,
7. zaviesť používanie čiarových kódov, QR kódov, RFID archívnych fondov v správe štátnych archívov a IS na automatizáciu a urýchlenie procesov spracovania archívnych dokumentov zakúpením vhodnej platformy s webovým rozhraním a čítačkami kódov s integráciou do používaných IS,
8. zlepšiť podmienky na preberanie elektronických archívnych dokumentov zvýšením maximálnych objemov dát v rámci jednej preberanej dávky v ISEA,
9. implementovať systém automatizácie a umelej inteligencie,
10. implementovať expertný systém sledovania produktivity práce,
11. zabezpečiť migráciu všetkých zdigitalizovaných archívnych dokumentov z lokálnych úložísk na centrálné dátové úložisko, zabezpečiť ich pravidelné zálohovanie,
12. zabezpečiť dostatočnú kapacitu na uloženie digitálnych kópií archívnych dokumentov vyhotovených systematickou digitalizáciou,
13. dovybaviť bádateľne o príručné skenery a počítače za účelom zníženia zaťaženia pracovníkov bádateľne,
14. zabezpečiť pravidelné, postupné a systematické zverejňovanie kópií archívnych dokumentov vyhotovených na základe systematického plánu digitalizácie a ich sprístupnenie občanom prostredníctvom ISEA alebo iných platforiem na kategorizovanie a publikovanie ich elektronického obsahu (DMS),
15. zabezpečiť zdigitalizovanie mikrofilmov uložených v štátnych archívoch,
16. zakúpiť interaktívne dotykové monitory, tablety a vhodnú aplikáciu pre platformy iOS, Android, Windows na prezentovanie obmieňaného obsahu pre návštevníkov či už v archívoch, na výstavách alebo priamo v mobilných zariadeniach návštevníkov,
17. vytvárať pravidelný multimedialny obsah (5 až 15 minútové videá, podcasty) z činnosti štátnych archívov o najvýznamnejších archívnych fondoch a archívnych zbierkach, najzaujímavejších zisteniach a objavoch v archívoch, pohľadoch do histórie, ktorý by slúžil na prezentovanie prostredníctvom RTVS, youtube a sociálnych sietí s titulkami v nemeckom, maďarskom, poľskom a anglickom jazyku,
18. pravidelne vydávať reprezentačné elektronické a tlačené publikácie o štátnych archívoch vrátane ich jazykových mutácií,

19. *zatraktívniť a sprístupniť online historicky zaujímavé archívne fondy a archívne zbierky v jednoduchej a pútavej elektronickej podobe s vyhľadávaním v texte vyextrahovanom z elektronických dokumentov.*

D.2. Vybudovanie špecializovaných digitalizačných pracovísk

Vybudovaním komplexného špecializovaného digitalizačného pracoviska v Slovenskom národnom archíve, v Slovenskom banskom archíve v Banskej Štiavnici a v 8 štátnych archívoch sa stane MV SR modernou organizáciou a lídrom v oblasti digitalizácie archívnych dokumentov na Slovensku. Digitalizácia obsahu prinesie zásadné zmeny v chápaní, poslaní a úlohe archívnych dokumentov, metód a pracovných postupov a v samotnej filozofii prístupu k spravovanému kultúrnemu dedičstvu. Pozitívne ovplyvní vzdelávanie, vedu a výskum a prídje k zhodnocovaniu v nich obsiahnutých informácií.

Digitalizácia je v tomto prípade (spolu s konzervovaním a reštaurovaním) prostriedkom ochrany archívneho dokumentu zabezpečujúcim dlhodobé uchovanie jeho fyzického originálu a obsahu. Zachytená informácia nepodlieha degradácii a zachová sa aj pri poškodení alebo zániku fyzického archívneho dokumentu. Dôležitosť tohto riešenia sa výrazne zvyšuje v čase vojnového konfliktu. Úlohou štátu prostredníctvom štátneho archívu je zabezpečiť dostupnosť informácie obsiahnutej v archívnom dokumente v čase jeho relevantnej potreby. Dôležitosť spočíva vo vyhľadaní informácie a nie iba v ukladaní archívnych dokumentov.

Priestory digitalizačných pracovísk budú pre tieto účely kompletne vybudované a zabezpečia

- digitalizáciu,
- ošetrovanie a očistu,
- konzervovanie a
- reštaurovanie.

Stav archívneho dokumentu zaradeného do procesu digitalizácie musí spĺňať tieto podmienky

- je očistený od prachu a nečistôt,
- zniesie nevyhnutnú manipuláciu (prenos, narovnanie, príp. uchytenie na skenovacej ploche),
- nie je nadmerne skrútený,
- nehrozí mu rozpadnutie na viac častí alebo odpadávanie častí pri manipulácii,
- nie je napadnutý plesňami, baktériami, vírusmi alebo podobným znečistením, pri ktorom by hrozila kontaminácia skenerov alebo zdravotné riziko zamestnancom.

Digitalizácia teda zahŕňa celý rad aktivít, od základného ošetrovania, konzervovania, komplexného reštaurovania cez fotenie, 2D a 3D skenovanie, vyťaženie textu až po úpravu digitálneho výstupu, jeho uloženie a sprístupnenie výsledného digitálneho obsahu.

Zverejnením digitálnych kópií sa podstatne skráti čas na vyhľadanie a získanie relevantných a jedinečných informácií pre účely

- uplatnenia práv občanov k vysporiadaniu majetkovo – právnych vzťahov,

- získaniu dokladov pre potreby dôchodkového poistenia,
- dôkazového materiálu v súdnych konaniach,
- historického výskumu, vzdelávania a bádania,
- rozšírenia dostupných informácií pre študentov na druhom a vyššom stupni vysokoškolského vzdelávania, ako aj odbornej verejnosti v konkrétnej oblasti,
- zvyšovania národného povedomia a poznania histórie na našom území.

Sprístupnenie digitalizovaných archívnych dokumentov bude v budúcnosti slúžiť aj ako podklad pre akceleráciu inovácií a moderných technologických trendov, ktoré nadviažu na sprístupnené datasety.

Dôležitou súčasťou digitalizácie je vytváranie textu prostredníctvom technológie OCR zo zdigitalizovaných archívnych dokumentov do metadát a umožnenie vyhľadávania informácií v nich na základe zadaných kľúčových slov a zvolených kritérií (historické obdobia, osobnosti, lokality, profesie, zaniknuté podniky a fabriky, historické spôsoby výroby, udalosti a pod.). Bude to akceleráciou a prínosom pre pohľad na históriu nášho územia a umožní veľmi rýchlo dohľadať informácie o rôznych udalostiach v regiónoch, o historických zmenách s dlhodobým efektom dostupnosti informácií pre nasledujúce generácie. Elektronická textová forma metadát je oveľa dostupnejšia a menej nákladná na dátový prenos, čím sa zvýši efektívnosť bádania v historických dokumentoch. Na základe nej bude možné dohľadať elektronickú verziu požadovaného archívneho dokumentu v obrazovej forme (tiff, jpg, pdf) a až následne, ak to bude nevyhnutné k účelu, v listinnej podobe.

V roku 2006 boli do Slovenského národného archívu zakúpené tri špecializované digitalizačné zariadenia. Po 15 rokoch sú tieto digitalizačné zariadenia nefunkčné, technicky a morálne zastarané a ich náhrada nie je zabezpečená. **Z hľadiska ochrany archívnych dokumentov, minimalizácie ich poškodenia počas manipulácie s nimi a rôznorodosti ich rozmerov sa vyžaduje zabezpečenie špecializovaných skenerov.** Digitalizácia na multifunkčných zariadeniach do rozmeru A3 je absolútne nevhodná a na tieto účely prakticky nepoužiteľná. MV SR zaostalo za špecializovanými archívmi a inými inštitúciami v online prezentovaní histórie, ako aj v samotnej digitalizácii.

Digitalizačné pracoviská budú zabezpečovať digitalizáciu viazaných a neviazaných archívnych dokumentov vrátane ich postprocessingu. Postprocessing spočíva v kontrole a následnej korekcii skenu smerom k originálu, v orezaní, vyrovnaní, potlačení presvitov na kópiách archívnych dokumentov, optickom rozpoznaní znakov textu, ktoré vytvorí k zdigitalizovaným dokumentom štruktúrované indexy potrebné pre plnotextové vyhľadávanie v rámci digitálneho archívu. Ideálnou kombináciou je obstaranie manuálnych skenerov na viazané archívne dokumenty, ktoré sú doplnené skenerom pre skenovanie voľných listov a skenerom pre skenovanie archívnych dokumentov z rozmerom A0+. Vzhľadom na nároky moderných používateľov by mali všetky obstarávané skenery podporovať skenovanie v rozlíšení min. 300 DPI pre textové dokumenty a 600 až 1200 DPI pre fotografie, sklenené negatívy a pod. Systém **ArchivLog** je neoddeliteľnou súčasťou riadenia procesu digitalizácie.

Každé digitalizačné pracovisko musí byť obsadené aj personálne

- 1 zamestnanec na skenovanie,
- 1 zamestnanec na postprocessing, kontrolu a hromadnú úpravu naskenovaných archívnych dokumentov,

- 1 reštaurátor, ktorý pripraví archívne dokumenty, posúdi ich stav z hľadiska mikrobiologickej bezpečnosti, mechanickej očisty a vykoná základné ošetrovanie (zlepené stránky, vyrovnávanie a pod).

Nie je možné, aby digitalizácia bola vykonávaná terajšími odbornými zamestnancami v štátnych archívoch. Digitalizácia a práca s grafickými aplikáciami si vyžaduje úplne odlišné znalosti z oblasti IKT aj zručnosti na obsluhu špecializovaných skenerov pri rôznej štruktúre a vlastnostiach skenovaných archívnych dokumentov. Prebieha v zatemnených priestoroch, aby sa minimalizovali odlesky svetla, s režimovými opatreniami. Je potrebné maximalizovať vyťažiteľnosť skenovacej techniky na ich najvyšší limit a nie využívať ju na príležitostné nesystematické skenovanie. Preto je potrebné každé digitalizačné pracovisko personálne obsadiť viacerými odbornými zamestnancami na plný pracovný úväzok a vyčleniť ich iba na túto pracovnú činnosť.

Každé z 10 digitalizačných pracovísk je potrebné obsadiť 3 miestami zamestnancov pri výkone práce vo verejnom záujme v 10. platovej triede. Vzhľadom na dlhodobú personálnu poddimenzovanosť archívnych pracovísk nie je možné vytvoriť tieto miesta presystemizovaním. MV SR nedokáže poskytnúť na zriadenie digitalizačných pracovísk takýto počet miest, pretože v dôsledku realizácie 10%-ého zníženia limitu počtu miest zamestnancov rozpočtovej kapitoly nedisponuje vnútornými rezervami na personálne zabezpečenie plnenia nových úloh na úseku archívnych činností. Potrebné účelovo viazané zvýšenie počtu miest zamestnancov vnímame ako súčasť komplexných požiadaviek na zmiernenie „archívneho dlhu“,

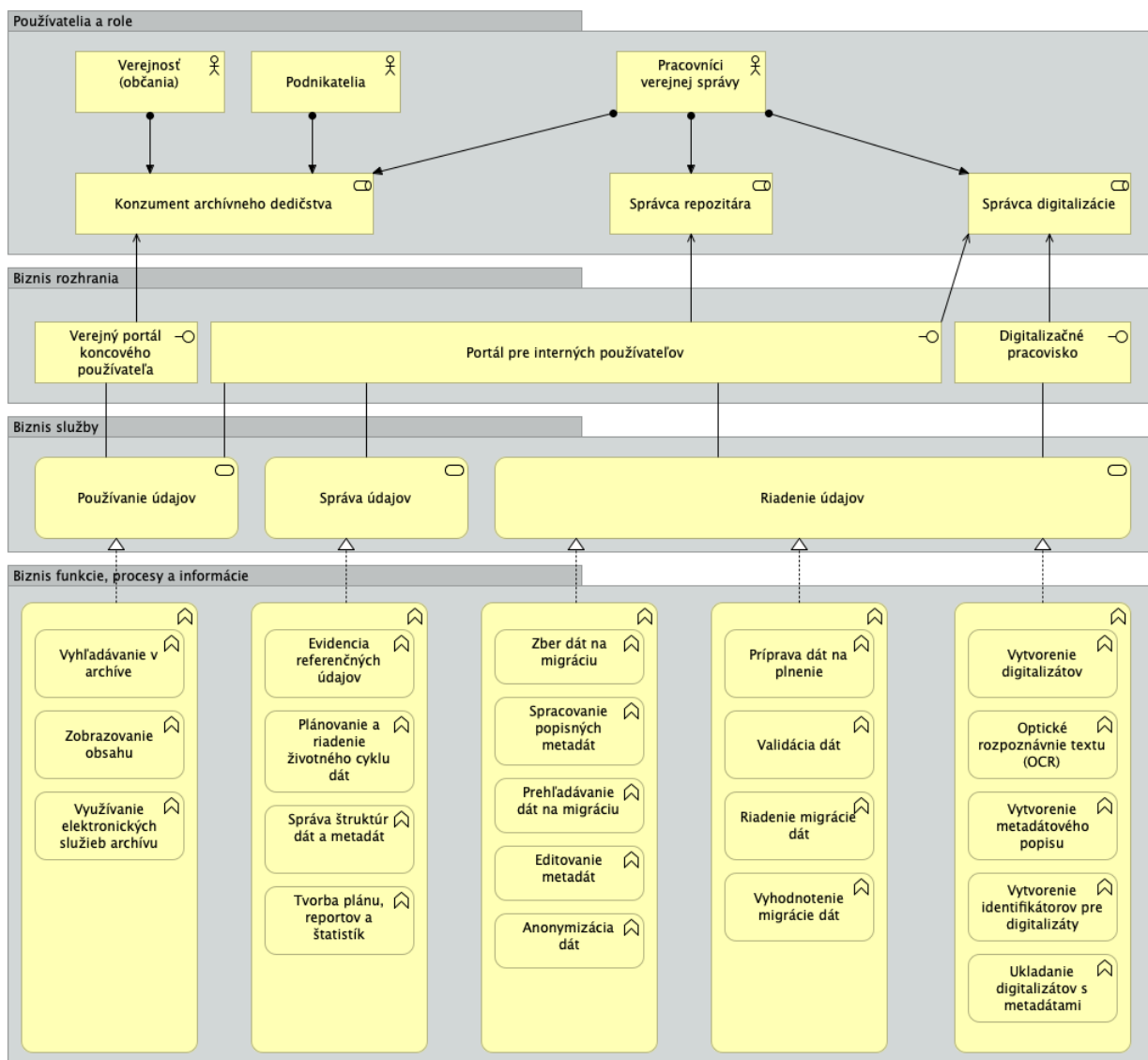
D.3. Rozvoj funkcionalít ISEA a nové moduly pre podporu modernizácie štátnych archívov

Na aplikačnej úrovni je potrebné doplniť funkcionality existujúceho ISEA s cieľom

- implementácie subsystému automatizácie tvorby metadát pre zvýšenie efektivity digitalizačného procesu,
- implementácie subsystému na sledovanie produktivity práce pre zabezpečenie riadenia digitalizačného procesu,
- nasadenie sofistikovaného vyhľadávania,
- podpory digitalizačných procesov systematickej digitalizácie archívneho dedičstva s integráciou digitalizačných pracovísk,
- zavedenia systematického manažmentu údajov pre ISEA vrátane nastavenia príslušných procesov a metodík pre správu celého životného cyklu údajov,
- zvýšenia obsahu informácií pre občanov o archívnom dedičstve uloženom v štátnych archívoch.

Jednotlivé komponenty ISEA a ich vzťahy sú znázornené na obrázku č. 1.

Obrázok č. 1

D.3.1. Automatizácia procesov a umelá inteligencia

Významom zavedenia automatizácie a umelej inteligencie v štátnych archívoch je zvýšenie efektivity práce archívov, redukcia nákladov, dodatočná bezpečnosť a kontrola kvality pri spracovaní dokumentov a zvýšenie dostupnosti archívnych dokumentov pre občana.

Automatizačné systémy a umelá inteligencia sú dnes štandardom v moderných pracoviskách v Európe aj vo svete. Zo štátnych archívov ich využíva Bundesarchiv (Nemecko), UK National Archives (Veľká Británia), National Archives and Records Administration (USA) a ďalšie.

Európska komisia podporuje zavedenie týchto technológií v štátnych archívoch reguláciou „(EU) 2021/694 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2021 - the Digital Europe Programme“ a odporúčaním komisie „(EÚ) 2021/1970 z 10. novembra 2021 týkajúce sa spoločného európskeho priestoru pre údaje o kultúrnom dedičstve“.

Ďalšími podporovateľmi sú UNESCO v programe *PERSIST – Digital Preservation work*, *International Council on Archives (ICA)* a *Amnesty International*.

Aplikácia technológií prebieha v nasledujúcich oblastiach

- automatizácia priradovania metadát (*Metadata tagging / 'Self-describing' systems*)
- sofistikované vyhľadávanie (*Personalized search*)
- vyhodnocovanie a vizualizácia dát (*Metrics*)
- počítačová bezpečnosť – detekcia anomálií a výstražný systém (*Cyber security*)

Nástrojmi subsystému automatizácie a umelej inteligencie sú

- strojové učenie (*Machine learning*)
- automatizácia (*Automation*)
- softvérové, 'slabé' AI, typu 1 (*reaktívne*) a typu 2 (*limitovaná pamäť*)
- spracovanie prirodzeného jazyka (*Natural language processing*)
- potenciálne využitie *Blockchain a Big data* nástrojov

D.3.2. Subsystém Sledovanie a manažment produktivity práce

Odbor archívov a registratúr MV SR potrebuje zaviesť subsystém sledovania manažmentu produktivity práce pre dozor nad napĺňaním zákonných a odborných požiadaviek štátnych archívov, zaručenie efektivity využitia nových technológií a účinné napĺňanie cieľov projektu.

Subsystém sledovania a manažmentu produktivity práce zabezpečuje nadobúdanie objektívnych informácií o napĺňaní projektu, zvýšenie efektivity využitia práce zamestnancov, skvalitnenie operatívnych riešení a strategické plánovanie budúcich investícií.

Popri nasadení softvérového nástroja Sledovanie a manažment produktivity práce je nevyhnutná realizácia organizačných opatrení v nasledujúcich oblastiach

- Odbor archívov a registratúr MV SR pre tento účel zriadi odbornú radu
 - poskytuje odborný dozor a konzultačnú pomoc pre manažment
 - zložená zo zamestnancov štátnych archívov
- Sledovanie produktivity práce
 - systém merania skutočne vykonanej práce k naplneniu projektu
 - úroveň individuálneho zamestnanca, archívu a národná úroveň
- Manažment
 - analýza údajov zo systému sledovania produktivity práce a riešenie s tým spojených výziev
 - optimalizácia zdrojov v reálnom čase
 - predpoveď trendov a rizík s pomocou technických nástrojov a metódik
 - reštrukturalizácia ľudských zdrojov
 - efektívne využitie komerčných firiem pre účely štátnych archívov
 - zvýšenie podielu odbornej práce vykonávanej odborníkmi v štátnych archívoch

- Vzdelávanie
 - zriadenie programu pre zvyšovanie kompetencie zamestnancov pri využívaní novozavedených technológií

Nástrojmi sledovania a manažmentu produktivity práce sú

- integrovaný, elektronický systém s osobným, zaheslovaným účtom zamestnancov
 - meranie skutočne vykonanej práce formou napĺňania zadaných kvót
 - história vykonanej práce s metaúdajmi
 - prístup k údajom v systéme na úrovni zamestnancov, archívu a štátnej úrovni
 - nasadenie AI pre sledovanie trendov a anomálií
- vytvorenie flexibilných metodík pre optimalizáciu zdrojov v reálnom čase
- nadviazanie kontaktu s komerčnými firmami
- reorganizácia práce zamestnancov a spolupráca so sociálnymi programami
- pôsobenie odbornej rady archívov a vzdelávací program

Predpokladmi pre nasadenie systému sledovania produktivity práce sú

- výpočtová technika (PC, server), pripojenie na internet na všetkých pracoviskách
 - osobný identifikátor a školenie pre zamestnancov

D.3.3. Využívanie údajov

Z pohľadu využívania údajov navrhované riešenie zabezpečí

- prípravu a naplnenie dát požadovaných širokou verejnosťou na prehľadávanie a umožnenie prístupu na základe žiadostí súvisiacich so životnými situáciami občanov a podnikateľov,
- prehľadávanie a umožňovanie prístupu referenčných údajov po ich naplnení v ISEA z rôznych zdrojov v štátnych archívoch,
- samotné prehľadávanie a umožňovanie prístupu k archívnemu dedičstvu bude zabezpečené existujúcimi službami ISEA pre bádateľskú a správnu agendu,
- vytvorenie nástrojov pre anonymizáciu, ktoré zabezpečia, že údaje osobného charakteru bude možné používať bez narušenia súkromia.

D.3.4. Správa údajov

Správa údajov pri digitalizácii archívnych dokumentov bude riešená centrálnne, v kompetencii odboru archívov a registratúr MV SR.

Riešenie bude poskytovať nasledovné funkcie

- na riadenie údajov vrátane funkcií a aplikácií pre naplnenie referenčných údajov a evidencií, riadenie prístupov a oprávnení, riadenie kvality, riadenie prístupu k osobným údajom, riešenie incidentov pri plnení archívu a riadenie životného cyklu metadát,
- pre jednotnú formu unikátnych identifikátorov ľubovoľných dátových údajov pre ich adresovateľnosť - každý údaj bude jednoznačne adresovateľný cez jednoznačný identifikátor, pričom tento identifikátor prideluje systém, ktorý stráži celkovú integritu referenčných identifikátorov,
- na vytvorenie centrálného modelu dát pre plnenie elektronického archívu,
- na správu evidencie digitalizácie,
- na vytváranie a aktualizáciu plánu digitalizácie a plnenia elektronického archívu,

- na riadenie plnenia elektronického archívu dátami z archívnych fondov,
- na definovanie štruktúry metadát k archívnym dokumentom,
- na definovanie pravidiel na doplnenie popisných metadát vytvorených z podkladov.

D.3.5. Riadenie údajov

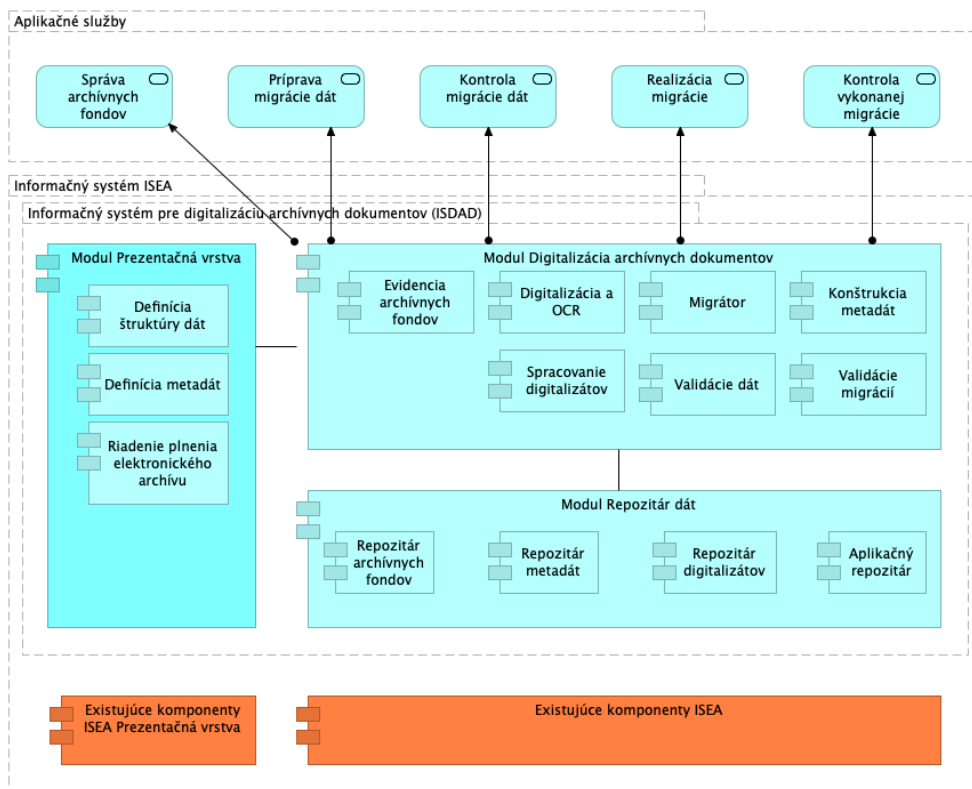
Za riadenie plnenia údajov a ich kvalitu budú zodpovedať príslušné pracoviská organizačne zaradené pod odbor archívov a registratúr MV SR. Pre úspešné riadenie údajov budú vytvorené funkcie na

- dávkové naplnenie ISEA dátami z uložených digitalizovaných archívnych dokumentov,
- prípravu elektronických obrazov archívnych dokumentov z archívnych fondov v neelektronickej forme (digitalizácia neelektronických archívnych dokumentov uložených v štátnych archívoch),
- prehľadávanie a spracovávanie tlačených a písaných znakov do textovej editovateľnej formy (OCR) pre digitalizované archívne dokumenty pred naplnením do ISEA,
- optické rozpoznávanie obsahu archívnych dokumentov (funkcia OCR) pred vložením do archívu,
- zrevidovanie a doplnenie popisných metadát vytvorených z podkladov – napr. z názvu skenu, z metadát z iných zdrojov, z metadát z xls podľa diplomatických kategórií,
- vytváranie a editovanie nových metadát pred naplnením do archívu,
- kontrolu kvality dát pred a počas procesu migrácie dát,
- vyhodnotenie úspešnosti behu plnenia dát a na zopakovanie migrácie chybných dát po ich oprave,
- uloženie archívnych dokumentov a ich metadát v ISEA,
- anonymizáciu údajov, na ktoré sa vzťahuje ochrana osobných údajov, teda pri sprístupňovaní dát archívnych dokumentov bude dostupná funkcia na anonymizáciu dát,
- sprístupnenie archívnych dokumentov na ďalšie spracovanie.

D.3.6. Architektúra informačných systémov

Architektúra informačných systémov je rámcovo znázornená na obrázku č. 2.

Obrázok č. 2

Riešením bude rozšírenie ISEA, ktorý bude používať jeho komponenty na prístup a manipuláciu s archívnymi dokumentmi. Riešenie bude postavené na existujúcich aplikáciách, ktoré predstavujú de-facto štandard v oblasti extrakcie webových údajov a prezentácie archivovaného webového obsahu.

D.3.7. Moduly a ich obsah

- Prezentačná vrstva
 - definícia štruktúry dát
 - definícia metadát
 - riadenie plnenia elektronického archívu
- Modul Digitalizácia archívnych dokumentov
 - evidencia archívnych fondov
 - digitalizácia a OCR
 - spracovanie digitalizátov
 - migrátor
 - validácie dát
 - validácie migrácií
 - konštrukcia metadát
- Modul Repozitár dát
 - repozitár archívnych fondov
 - repozitár metadát

- repozitár digitalizátov
- repozitár webového obsahu
- aplikačný repozitár

D.3.8. ArchivLog – evidencia, plánovanie procesov konzervovania, reštaurovania, digitalizovania a dislokácie archívnych dokumentov

ArchivLog bude slúžiť na workflow s pokročilými funkciami na spracovanie skenov, ich konverzie, vyťažovania textov, automatizáciu procesov spracovania archívnych dokumentov, analýzu rozloženia a rozpoznávania štruktúry, indexovanie, evidovanie informácií o procese a stave spracovania jednotlivých archívnych fondov a archívnych zbierok, evidovanie informácií o procese a histórii reštaurovania archívnych dokumentov, aby sa procesy dali riadiť a kontrolovať.

System musí obsahovať:

1. integrovanú správu a automatické riadenie pracovných postupov digitalizácie,
2. kontrolu kvality, plánovanie postupov a ich schvaľovanie,
3. správu a kontrola metaúdajov,
4. monitorovanie technologických a procesných chýb, ich včasnú opravu,
5. modul správy a vyhľadávania archívnych dokumentov v databáze,
6. modulárne pripájanie nových typov zariadení (čítačky a tlačiarne čiarových a QR kódov),
7. funkcionality vo forme správy procesov, vstupu metaúdajov, grafických operácií, ktorými sú orezanie, otočenie, maskovanie, identifikácia súborov, import externých obrazov, výstup metaúdajov v XML,
8. prácu s čiarovými a QR kódmi pri identifikácii archívnych dokumentov,
9. prepojenie evidenčných údajov a číselníkov s inými systémami na evidenciu archívneho dedičstva,
10. plánovanie procesu skenovania, prepravy,
11. prehľad voľných a obsadených termínov v plánoch, preplánovanie nadväzujúcich krokov.

ArchivLog umožní:

1. evidenciu neinvazívnych a invazívnych postupov skúmania archívnych dokumentov,
2. ukladanie výstupov v rôznych formátoch z fyzikálnych, chemických analýz archívnych dokumentov, evidovania reštaurátorských zásahov, postupov ošetrovania, analýz v externých laboratóriách,
3. vytvorenie a tlače záverečných správ a výstupov,
4. priebežné dopĺňanie informácií a hodnotení s fotodokumentáciou k zmenám stavu archívnych dokumentov,
5. plánovanie sterilizácie a očisty archívnych dokumentov pre ich digitalizáciu,
6. vyhotovovanie plánu digitalizácie, operatívne zmeny a prehľad o stave zdigitalizovania jednotlivých archívnych fondov,
7. plánovanie transportov archívnych dokumentov na reštaurovanie a digitalizáciu,
8. prácu s čiarovými a QR kódmi pre identifikáciu archívnych dokumentov.

Žiadny IS momentálne neumožňuje sledovanie a riadenie týchto procesov a ich plánovanie.

Štátne archívy disponujú rôznymi aplikáciami, ktoré plnia čiastkové funkcie potrebné pre riadenie procesov. Vzhľadom ku skutočnosti, že iba niektoré funkcie príslušných aplikácií sú predmetom integrácie nie je možné zabezpečiť zapísanie alebo prenos rovnakej informácie do každej aplikácie. Východiskom je zabezpečenie **centrálneho IS určeného na evidenciu archívneho dedičstva, ktorý by umožnil riadenie nadväzujúcich procesov pri ich správe. V praxi to znamená, že riadenie procesov prebieha buď čiastkovo alebo mimo týchto aplikácií. Za súčasných podmienok je takmer nemožné plánovať dislokáciu archívnych fondov medzi objektami a plánovať na seba nadväzujúce procesy ako sterilizovanie, ošetrovanie a následné digitalizovanie.**

ArchivLog, ktorý bude súčasťou ISEA zabezpečí

- uchovanie existujúcich informácií migráciou z aplikácií, čím sa aj naďalej umožní presná lokácia v rámci archívov (poschodie, číslo miestnosti, číslo regálov, číslo police, číslo archívnej škatule atď.) vrátane rozšírenia o identifikáciu pomocou QR a čiarových kódov,
- aktuálne informácie o stave archívnych fondov (biologické poškodenia, fyzikálne poškodenia, popis fondu, stav zdigitalizovania a pod.),
- plánovanie a kontrolu presunov archívnych fondov,
- poskytnutie štatistických ukazovateľov a zostáv,
- poskytnutie možnosti plánovať a evidovať sterilizačné, konzervátorské a reštaurátorské zásahy, ukladať výsledky chemických a mikrobiologických výsledkov, tlač záverečných správ,
- poskytnutie možnosti plánovať preberanie a prevoz archívnych dokumentov na základe QR a čiarového kódu,
- poskytnutie možnosti plánovať proces digitalizácie,
- poskytnutie možnosti prepojenia na úložisko (DMS).

D.4. Hardvérová infraštruktúra

Pre ukladanie zdigitalizovaných archívnych dokumentov je potrebné spočítať celkový objem ukladaných dát, požadovanú priepustnosť systému a tomu zodpovedajúci požadovaný výkon pre spracovanie zdigitalizovaných a e-born archívnych dokumentov. Dôležitým parametrom je čas potrebný na digitalizáciu existujúceho obsahu.

Digitalizácia predpokladá spracovanie 100 kilometrov z celkového aktuálneho objemu 200 kilometrov archívnych dokumentov. Pri predpoklade 40 MB na jednu stranu archívneho dokumentu pri vysokom rozlíšení je výsledkom 40PB dát, čo predstavuje neakceptovateľne vysoký objem dát a tomu zodpovedajúce náklady. Preto bol zvolený koeficient, ktorý umožní optimalizovať zdroje, potrebné na digitalizáciu požadovaného rozsahu. Skúsenosti s masovou digitalizáciou na Slovensku opodstatňujú použitie tohto koeficientu. Pre účely digitalizácie štátnych archívov je použitý koeficient 0,3. To znamená, že 30 percent obsahu bude digitalizovaný vo vysokom rozlíšení a zvyšných 70 percent v nižšom rozlíšení (10 MB na stranu). Optimalizácia nemá vplyv na povinnosť predkladať originálny dokument na právne úkony. Pri prípadnej zmene legislatívy bude potrebné zohľadniť použiteľnosť digitalizovaných dokumentov s nižším rozlíšením.

Pri použití horeuvedených parametrov je celkový ročný objem ukladaných dát 2,28PB. V diapazóne 10 rokov to predstavuje 23 PB digitalizovaného archívneho obsahu. Vzhľadom na skúsenosti projektov, realizovaných v slovenských podmienkach, je odporúčané použiť etapovitý prístup a predovšetkým v oblasti médií začať s kapacitou na úrovni 25 percent cieľovej kapacity. Pre účely trvalého archivovania sa odporúča použiť technológie s čo najdlhšou dobou životnosti. Jednotlivé komponenty musia byť škálovateľné do 150 percent 10-ročného horizontu projektu.

Architektúra predpokladá digitalizáciu v 10 centrách a finálnym centralizovaným spracovaním. Ukladanie dát bude hierarchické na diskovom poli s kapacitou 10 percent cieľového objemu uložených dát. Celkový výkon počítačov, ktoré spracúvajú digitalizované dokumenty musí zodpovedať požiadavkám na priepustnosť systému. Celkový systém musí byť odolný v režime disaster recovery.

D.5. Digitalizované objekty

D.5.1. Digitalizácia a vytázenie textu z naskenovaných archívnych dokumentov

Vybavenosť štátnych archívov **IKT charakterizuje morálna a technická zastaranosť pracovných staníc aj skenerov, ktoré sú po životnosti.**

V 21. storočí sa ochrana archívnych dokumentov spája čoraz viac s ich digitalizáciou a jedným z pozitív procesov digitalizácie je skutočnosť, že sa s archívными dokumentami po ich sprístupnení ďalej nemanipuluje, čo pri zabezpečení príпустnej teploty a relatívnej vlhkosti vzduchu predlžuje ich reálny život.

Do procesu digitalizácie sa preferuje zaradiť archívne dokumenty, ktoré budú mať v najbližšom období preukázateľne problémy so životnosťou a prečítaním ich obsahu (na základe analýz morfológie papiera a ostatných súčastí dokumentu), ale stále vykazujú kompaktnosť s minimálnou mierou viditeľného poškodenia. **V určitých prípadoch je jediným spôsobom zachovania informácie digitalizácia týchto archívnych dokumentov** pri dodržaní presne definovaných postupov.

Technológia na extrahovanie, následné prehľadávanie a spracovávanie tlačených a písaných znakov do textovej editovateľnej formy (OCR) je aplikovateľná na novodobých archívnych dokumentoch, ktoré vznikali prostredníctvom písacích strojov alebo boli vytlačené v tlačiarňach. Zároveň významne urýchlí vyhľadávanie informácií vo vyextrahovanom texte a ich následné spracovanie. Na vysporiadanie sa s chybovosťou vieme použiť technológie vyhľadávania s prvkami umelej inteligencie, ktorá umožňuje prípadné chyby nesprávne rozpoznávaných alfanumerických znakov nahradiť znakmi významovo najbližšími a ponúknuť súvisiaci obsah.

Pri rukopisoch je potrebné aplikovať technologické a vedecké inovácie v oblasti **rozpoznávania textu v rukopisoch** založené na využívaní umelej inteligencie, ktoré súvisia s rozvojom metodológie digitálnych humanitných vied v Európe. Strategickým cieľom je vytvárať podmienky na vnútroštátnej úrovni pre kompetentné partnerstvo slovenských výskumných pracovníkov s popredným európskym výskumom, nadviazať na neho a aktívne sa zapojiť do mnohostrannej vedeckej európskej spolupráce. Nielen v štátnych archívoch, ale aj v múzeách a

galériách na Slovensku sa nachádza množstvo rukou písaných textov, nielen v slovenskom jazyku ale aj v nemčine, latinčine, maďarčine čím sa vieme zapojiť do európskych výskumov realizovaných v oblasti histórie. Hlavným cieľom je implementácia najnovších poznatkov z výskumu automatického textového rozpoznávania historických dokumentov na Slovensku. Môžeme nadviazať na APVV projekt realizovaný na UMB "Inovatívne sprístupnenie písomného dedičstva Slovenska prostredníctvom systému automatickej transkripcie historických rukopisov" (tzv. "SKRIPTOR"). Platforma Transkribus je založená na mechanizme tzv. Neural engine, t. j. strojovom učení, kedy sa obrazovej predlohe znaku na rukou písanom origináli priraduje konkrétny alfanumerický znak. Opakovaním tohto procesu, teda učením, sa množina možných riešení, ktoré Transkribus priraduje obrazovej predlohe znaku postupne znižuje až na hodnotu rovnú skutočnej hodnote znaku. Transkribus umožňuje ukladať hotové modely pre konkrétny typ písma a zdieľať ho navzájom medzi vedeckými inštitúciami aj zo zahraničia a využiť už hotové modely.

D.5.2. Zdigitalizovanie pečatí, pečatidiel privesených na archívne dokumenty

Cieľom zdigitalizovania pečatí, pečatidiel privesených na archívne dokumenty je sprístupniť odbornej a laickej verejnosti tie, ktoré by sa manipuláciou s archívnymi dokumentami mohli poškodiť a nie je inak možné realizovať ich výskum, ani ich v inej forme vystavovať a prezentovať verejnosti. V spracovaných archívnych fondoch a archívnych zbierkach je týchto 3D objektov **4 150 kusov a v nespracovaných oveľa viac**. Do roku 2026 by tak spracovaný počet objektov mohol narásť o ďalších 4 500 kusov.

D.5.3. Ciele výberu a digitalizácie najstarších rukopisných a tlačných dokumentov z 15.-19. storočia

V súlade so zákonom o archívoch a registratúrach **štátny archív má predkladať na štúdium originál archívneho dokumentu iba výnimočne. Kópiu archívneho dokumentu predkladá vždy, ak ide o archívny dokument, ktorý vznikol pred rokom 1526**, obsahuje informácie, ku ktorým je obmedzený prístup alebo by pri štúdiu mohlo dôjsť k jeho poškodeniu, resp. možnosti jeho poškodenia. Štátne archívy spravujú 39 013 stredovekých listín.

Priority výberu archívnych dokumentov na digitalizáciu:

1. vzácne tlače a rukopisy s vysokou kultúrnou a historickou hodnotou, ktoré sú vystavené vysokému riziku fyzického poškodenia súvisiaceho s ich vekom, materiálovým zložením či spôsobom využívania v priereze ich existencie, a vyžadujú špeciálne zaobchádzanie pri používaní,
2. archívne dokumenty bádateľsky často využívané formou štúdia alebo formou kópie, identifikované na základe analýzy údajov v žiadostiach o prístup k archívnym dokumentom,
3. popularizácia vedy a histórie online prístupom tematicky zameraných publikačných celkov (významné osobnosti, udalosti, budovy) v ponímaní prístupu ako Open data sety, všetky dáta, ktoré je možné zverejniť ako otvorený údaj, budú katalogizované na portáli data.gov.sk.
4. umožnenie prístupu k obsahovo zaujímavým archívnym dokumentom, ktoré môžu byť voľne prístupné online a zároveň tvoria významnú súčasť kultúrneho dedičstva Slovenska, Európy a sveta,

5. archívne dokumenty sprístupnené archívnu pomôckou (katalóg, inventár),
6. archívne dokumenty formou i obsahom vhodné pre extrahovanie textu a metadát pre rýchle vyhľadávanie podľa kľúčových slov,
7. Archívne dokumenty využiteľné pre vedecko-výskumnú činnosť s potenciálom využitia v osvetovej činnosti, vo vzdelávacom procese na všetkých stupňoch alebo v širšom spoločenskom kontexte (médiá, školy a pod.).

D.5.4. Súčasný stav online sprístupnenia zdigitalizovaných archívnych dokumentov

Štátne archívy nemajú špecializovaných digitalizačných zamestnancov vyčlenených na skenovanie a následný postproces úpravy naskenovaných dokumentov. Nedostatočnosť personálneho a technického vybavenia úplne vylučuje možnosť zlepšiť podmienky online prístupu a k nesmeruje tak k nárastu množstva archívnych dokumentov dostupných prostredníctvom informačných a komunikačných technológií. Z uvedeného dôvodu sa prístup k archívnym dokumentom rieši najmä osobným štúdiom archívnych dokumentov v bádateľniach štátnych archívov. Pri osobnom štúdiu dochádza k manipulácii s archívnymi dokumentami, ktorých výsledkom môže byť ich poškodenie. Iba niektoré bádateľne štátnych archívov sú vybavené počítačmi na umožnenie prístupu k digitalizátom. Nedisponujú funkčnými čítacími prístrojmi na mikrofilmy a prevažná časť mikrofilmov podľahla degradácii a chemickému rozpadu.

Jedným z preventívnych opatrení pri kontaktnom štúdiu archívnych dokumentov ustanovenom vo vyhláske MV SR č. 628/2002 Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „vyhláska č. 628/2002 Z. z.“) je **ochrana pred ich odcudzením. Bádateľne štátnych archívov nie sú vybavené kamerovým systémom pre zabezpečenie zvýšenej ochrany archívnych dokumentov pred odcudzením a poškodením. Najlepším preventívnym opatrením je poskytovanie študijných kópií alebo on-line prístup k elektronickým archívnym dokumentom.** V súčasnosti je takto zverejnených iba 5 400 máp z archívneho fondu *Hlavný komorsko-grófsky úrad v Banskej Štiavnici*.

Prístup k archívnym dokumentom štúdiom a k archívnemu informačnému systému je bezplatný. Odborní zamestnanci bádateľní poskytujú bádateľom aj odborné konzultácie, pričom v porovnaní s krajinami Európskej únie je táto služba bezplatná.

Počet písomných žiadostí sa každoročne zvyšuje, narastá aj náročnosť ich vybavovania nakoľko množstvo žiadostí smeruje do neúplných archívnych fondov a najmä do nesprístupnených archívnych fondov.

Umožnenie prístupu k archívnym dokumentom v rámci bádateľskej a správnej agendy si vyžaduje takmer 30% všetkého času potrebného na zabezpečenie odborných archívnych činností.

Propagácia štátnych archívov a mediálna komunikácia môže vytvárať pozitívny obraz o MV SR v očiach verejnosti. Zlepšuje výmenu informácií a vzbudzuje záujem verejnosti o históriu a archívne dedičstvo uložené v štátnych archívoch. Cieľom komunikačných aktivít je zameranie na posilňovanie popularizácie histórie, prezentáciu výsledkov odborných archívnych činností, vnímanie štátnych archívov ako významných činiteľov verejnej správy, primárnych pilierov vedy, osvetu a kultúry a zábezpeky právnej kontinuity a pamäti národa.

Štátne archívy nemajú žiadny multimedialný formát so základnými informáciami o svojej činnosti a archívnych súboroch na prezentačné účely a v rozpočte MV SR nie sú pre štátne archívy alokované finančné prostriedky na prezentáciu kultúrneho dedičstva a systematickú prípravu pútavého digitálneho obsahu pre širokú verejnosť. Výnimku tvoria uvoľnené finančné prostriedky v ostatných 5 rokoch na realizáciu výstav k významným historickým výročiam z rozpočtu MV SR.

Najdôležitejšou súčasťou digitalizácie je okrem skenovania miliónov dokumentov vyextrahovanie textu zo skenov aj samotný spôsob ich sprístupnenia verejnosti. Nástupom prenosných mobilných zariadení je budúcnosťou sprístupnenie archívu prostredníctvom tabletov, mobilu alebo počítača online, či už prostredníctvom aplikácie alebo internetového prehliadača.

Cieľom je umožniť prístup k voľne dostupným archívnym dokumentom napríklad o historických udalostiach (prelomové udalosti, vojna, významné stavby, dobové mapy), či významným historickým postavám (prezidenti).

Matriky a iné archívne dokumenty o našich predkoch môžu byť dostupné elektronicky prostredníctvom ISEA, iných prezentačných online služieb alebo priamo na počítačoch v bádateľniach štátnych archívov.

Pri súčasnom technickom vybavení štátnych archívov, pozastavení procesu digitalizácie a nesystematickom vývoji prezentačných IS voči verejnosti, tieto úlohy nie je možné splniť.

D.6. Riziká pri súčasnom stave online zverejňovania

MV SR nedisponuje dostatočnými finančnými zdrojmi pre zabezpečenie pravidelnej výmeny a údržby hardvéru, na ktorom ISEA funguje a ani rozvoj nových funkcionalít a integrácií s inými IS. Servisné zásahy zo strany dodávateľa alebo sekcie informatiky, telekomunikácie a bezpečnosti MV SR sa týkajú iba odstraňovania porúch vo funkčnosti systému. Vzhľadom k tomu, že projekt vybudovania ISEA nepočítal s ďalšími finančnými prostriedkami počas obdobia udržateľnosti projektu, absentoval akýkoľvek rozvoj IS a dopracovávanie nových funkcionalít v nadväznosti na integráciu s ďalšími IS. V súčasnosti po uplynutí doby udržateľnosti ISEA nemá uzatvorenú servisnú zmluvu s jeho dodávateľom pre operatívne riešenie a odstraňovanie vzniknutých technických problémov. Na jeho softvérové súčasti nebol vykonaný update na vyššie verzie, ani upgrade na novšie verzie, čím nedošlo k čiastkovým vylepšeniam alebo odstráneniu chýb.

D.7. Ochrana archívnych dokumentov obsahujúcich utajované skutočnosti

V súvislosti s nadobudnutím účinnosti zákona č. 364/2020 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony od 1. januára 2021 plní Národný bezpečnostný úrad úlohy centrálného úložiska utajovaných skutočností, ktorý plní funkciu dočasného uloženia archívnych dokumentov obsahujúcich utajované skutočnosti u iného subjektu ako u pôvodcu.

Centrálne úložisko utajovaných skutočností je povinné okrem zabezpečenia archívnych utajovaných skutočností pred nepovolanými osobami chrániť archívne dokumenty obsahujúce utajované skutočnosti pred poškodením a zničením, aby, keď dôjde k zrušeniu stupňa utajenia boli do archívu odovzdané v dobrom fyzickom stave. Tieto archívne dokumenty sa budú sprístupňovať a využívať informácie v nim obsiahnuté s cieľom ich zachovania pre budúce generácie.

E. Modernizácia štátnych archívov

E.1. Strategické ciele

K naplneniu cieľov v oblasti modernizácie štátnych archívov je potrebné realizovať tieto kroky:

1. *Komplexná rekonštrukcia Slovenského národného archívu*
2. *Vybudovať 8 nových vysokokapacitných úložných priestorov štátnych archívov v jednotlivých regiónoch Slovenska. Presunutie archívnych dokumentov z technicky a materiálne nevyhovujúcich budov je možné až po ich dôkladnej biologickej dekontaminácii (príloha č. 4).*
3. *Vytvoriť dostatočné materiálno-technické podmienky na uchovávanie archívnych dokumentov a dostatočnej kapacity úložných priestorov po dobu nasledujúcich 50 rokov.*

E.2. Podmienky pre uloženie archívnych dokumentov

Jednou z hlavných úloh štátnych archívov je zabezpečenie ochrany archívnych dokumentov pred poškodením, zničením a degradáciou, a to umiestnením archívu v priestoroch, ktoré spĺňajú kritériá pre dlhodobé uloženie, zachovanie a ochranu archívnych dokumentov, vylučujú alebo znižujú ich poškodenie alebo zničenie vonkajšími alebo vnútornými činiteľmi a zamedzujú ich odcudzenie. Podmienky ochrany archívnych dokumentov sú zadefinované v zákone o archívoch a registratúrach a vo vyhláske č. 628/2002 Z. z. Bližšiu špecifikáciu určujú ISO normy vydávané medzinárodnou organizáciou pre normalizáciu pre oblasť ochrany archívnych dokumentov.⁸ ISO normy predstavujú minimálny normatívny základ pre dodržiavanie zákonov, technických noriem a vyhlášok.

Komplexná ochrana archívnych dokumentov je spojená a podmienená v prvom rade kvalitou priestorového zabezpečenia budov štátnych archívov, rozvojom nových metodík a technológií konzervovania a reštaurovania archívnych dokumentov a v neposlednom rade aplikovaným výskumom, ako aj interdisciplinárnou spoluprácou v oblasti mikrobiologického výskumu a výskumu degradácie materiálov.

Ochrana archívnych dokumentov pred poškodením sa zabezpečuje preventívnou ochranou, konzervovaním a reštaurovaním. Vyhláska č. 628/2002 Z. z. určuje zabezpečenie a

⁸ ISO 11799:2015 Document storage requirements for archive and library materials (Požiadavky na ukladanie archívnych a knižničných dokumentov).

ISO/TR 19815:2018(en) Management of the environmental conditions for archive and library collections (Správa environmentálnych podmienok pre archívne a knižničné zbierky).

ISO/TR 19814:2017 Collections management for archives and libraries (Správa zbierok pre archívy a knižnice).

ISO 14523: 1999 Photography – Processed photographic materials – Photographic activity test for enclosure materials , ktorá stanovuje podmienky pre uloženie fotografických materiálov a stanovuje všeobecné požiadavky na ochranné obaly na fotografické materiály pre dlhodobé uloženie v archívoch ako i spôsob testovania týchto materiálov.

ISO 18902:2001 Imaging materials –Processed photographic films, plates and papers – Filing enclosures and storage containers Norma špecifikuje fyzikálne a chemické požiadavky na ukladanie obálok, albumov a ochranných obalov prakticky navrhnutých na ukladanie spracovaných fotografických filmov, platní a papierov.

ISO/TS 18344:2016 Effectiveness of paper deacidification processes (Účinnosť procesov odkysľovania papiera).

ISO 16245:2009 Boxes, file covers and other enclosures, made from cellulosic materials, for storage of paper and parchment documents , ktorá stanovuje podmienky ochranných obalov z celulózových materiálov pre papierové a pergamenové dokumenty

ISO 14416:2003 Requirements for binding of books, periodicals, serials and other paper documents for archive and library use -- Methods and materials (Požiadavky na väzbu kníh, periodík, seriálov a ďalších papierových dokumentov pre používanie v archívoch a knižniciach).

kontrolu podmienok uloženia archívnych dokumentov, ako sú teplota, relatívna vlhkosť vzduchu, optické žiarenie, prašnosť, mikrobiologické znečistenie a biologickí škodcovia; priebežnú kontrolu fyzického stavu archívnych dokumentov a registratúrnych záznamov, zamedzenie vstupu cudzích osôb do priestorov, v ktorých sú archívne dokumenty alebo registratúrne záznamy uložené, vyhotovenie konzervačnej kópie archívneho dokumentu a študijnej kópie archívneho dokumentu. **MV SR ako tvorca vyhlášky nedodržiava v nej definované podmienky pre uloženie archívnych dokumentov z dôvodu, že mnohé z nich sú uložené v nevyhovujúcich objektoch.**

Komplexná metodika ochrany archívnych dokumentov je postavená na 4 základných princípoch

- **pasívna ochrana** - moderný úložný priestor, automatický systém udržiavania a sledovania teploty a vlhkosti, filtrovanie vzduchu, rekuperácia, zodpovedajúci svetelný režim),
- **aktívna ochrana** - systematické vyhľadávanie problémových a ohrozených archívnych dokumentov a ich zaraďovanie do procesu reštaurovania, konzervovania, prieskum ich stavu prostredníctvom analýzy ich chemických, mikrobiologických a fyzikálnych vlastností špičkovým diagnostickým prístrojovým vybavením v špecializovaných laboratóriách,
- **preventívna ochrana** - hromadné technológie ochrany na preventívnej úrovni (sterilizácia, deacidifikácia), výroba individuálnych ochranných obalov a systematická digitalizácia ako proces záchranu informácií na rozpadajúcom sa listinnom nosiči, ktorý už nie je možné zreštaurovať a hrozí mu totálna deštrukcia.
- **manipulačná ochrana** – digitalizáciou sa zabráni zbytočnej manipulácii s listinnými dokumentami.

E.3. Stav budov a vnútorného vybavenia štátnych archívov

Slovenský národný archív, 8 štátnych archívov s regionálnou územnou pôsobnosťou a ich 31 pracovísk sídlia celkom v

- 79 budovách, z ktorých je 64 budov v správe MV SR a
- 15 budovách ktoré sú v prenájme. Za prenájom platí MV SR ročne celkove 166 278 €.

Z celkového počtu 79 objektov, v ktorých sídlia štátne archívy a ich pracoviská je v roku 2021

- a) 23 % v účelových archívnych budovách (v roku 2002 to bolo 20 %),
- b) 30 % v budovách zrekonštruovaných pre archívne účely (v roku 2002 to bolo 51 %),
- c) **47 % v budovách neadaptovaných pre archívne účely** (v roku 2002 to bolo 29 %).

Mnoho štátnych archívov má uložené archívne dokumenty vo viacerých budovách aj mimo mesta, v ktorom štátny archív sídli. **Niektoré z prenajatých priestorov neboli pôvodne určené a ani neskôr zrekonštruované pre potreby uloženia archívnych dokumentov, čím sa porušujú podmienky ustanovené vyhláškou č. 628/2002 Z. z. Dodržanie požiadaviek možno zabezpečiť najmä výstavbou nových vysokokapacitných úložných priestorov.** Prevádzkové náklady budov, v ktorých sídlia štátne archívy a ich pracoviská sú uvedené v prílohe č. 8.

Fyzický stav budov v správe MV SR je podmienený aj vekom budov, mierou len najnutnejších opráv a výskytom mnohých poškodení, ktoré ovplyvňujú aj stav uložených archívnych dokumentov. **Väčšina budov, v ktorých sídlia štátne archívy a ich pracoviská boli postavené**

v 70. až 80. rokoch 20. storočia. Z toho vyplýva, že viac ako polovica budov je staršia ako 45 až 50 rokov, dokonca až 22 budov, v ktorých sú uložené archívne dokumenty, je starších ako 100 rokov. Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči sídli v kaštieli z roku 1574 a jeho rekonštrukcia sa uskutočnila v roku 1983. Archív Skalica sídli v najstaršej budove (vo františkánskom kláštore), ktorá má 700 rokov.

Nezabezpečením vhodných mikroklimatických podmienok sa mení a stúpa relatívna vlhkosť vzduchu, prichádza ku zvýšenej miere mikrobiologickej kontaminácie a rýchlejšiemu degradačnému procesu papiera, čo sa prejavuje krehnutím a hnedým sfarbením. V depotoch štátnych archívov absentuje klimatizácia alebo riadená vzduchotechnika za účelom regulovania teploty a vlhkosti prostredia. Aktuálna teplota v depotoch archívov je ovplyvňovaná rôznymi faktormi, predovšetkým však aktuálnym počasím s veľkými výkyvmi teploty a vlhkosti podľa ročného obdobia. Taktiež absentujú ochranné UV fólie na minimalizáciu prieniku svetelného žiarenia do depotov.

Zabezpečenie ochrany archívnych dokumentov konzervovaním a reštaurovaním je z hľadiska personálnych kapacít a technických možností pre potreby štátnych archívov nedostatočné. Na 200 kilometrov archívnych dokumentov štátne archívy disponujú 12 vlastnými reštaurátormi.

V štátnych archívoch je vybudované iba 1 špecializované pracovisko, ktoré zabezpečuje konzervovanie aj reštaurovanie archívnych dokumentov, a to v Slovenskom národnom archíve. Jeho zamestnanci nie sú schopní kapacitne a materiálno zabezpečiť konzervovanie a reštaurovanie archívnych dokumentov ani pre potreby vlastného archívu. Reštaurátorské pracovisko sa nachádza ešte v Spišskom archíve v Levoči, jeho materiálne a technické vybavenie je však morálne aj technicky zastarané.

Približne 134 kilometrov archívnych dokumentov, t. j. 67% z celkového množstva archívnych dokumentov, uložených v štátnych archívoch je na kyslom papieri, ktorý podlieha samodegradácii. Zachovať a ochrániť takéto množstvo archívnych dokumentov pred degradáciou možno iba prostredníctvom masových konzervačných deacidifikačných metód. **Príslušné technické zariadenie na deacidifikáciu archívnych dokumentov pre štátne archívy dlhodobo absentuje.**

Fyzický stav archívnych dokumentov uložených vo všetkých budovách štátnych archívov sa postupne zhoršuje vplyvom najmä degradačných činiteľov, vlhkosťou a teplotnými výkyvmi.

Okrem nedostatočných mikroklimatických podmienok v depotoch štátnych archívov dochádza aj k úplnému vyčerpaniu ich úložných kapacít. **20 zo 40 štátnych archívov, čiže 50 %, z dôvodu vyčerpania úložnej kapacity už roky nemôže preberať archívne dokumenty v plnom rozsahu.** Zostávajú tak uložené u ich pôvodcov a hrozí ich strata alebo zničenie. Nedostatok voľných úložných priestorov sa týka najmä pracovísk štátnych archívov, ktoré MV SR spravidla rieši prenájom iných ako archívnych priestorov. **Napriek predpokladu, že od roku 2022 začnú štátne archívy preberať elektronické archívne dokumenty ešte stále vzniká množstvo registratúrnych záznamov s trvalou dokumentárnou hodnotou, teda budúcich archívnych dokumentov, iba v listinnej podobe.**

Ročný nárast prírastkov archívnych dokumentov sú 2 km ročne. Neprevzatých archívnych dokumentov pre nedostatok miesta je do 10 km a 50 % archívov nepreberá archívne dokumenty od pôvodcov v plnom rozsahu (príloha č. 6).

Väčšina budov archívov, v ktorých sídlia štátne archívy, nespĺňa vyhláškou č. 628/2002 Z. z. ustanovené požiadavky na zabezpečenie preventívnej ochrany archívnych dokumentov či už pred odcudzením alebo škodlivými účinkami degradačných činiteľov, adekvátnu ochranu archívneho dedičstva ani podmienky pre efektívny výkon odborných pracovných činností.

E.4. Slovenský národný archív

Slovenský národný archív je najväčším a najvýznamnejším verejným archívom v Slovenskej republike. Jeho úlohou je preberať, ochraňovať, odborne a vedecky spracúvať a sprístupňovať archívne dokumenty, ktoré pochádzajú z činnosti ústredných orgánov Slovenskej republiky a ich právnych predchodcov, a zároveň umožniť ich využívanie. Zároveň predstavuje hlavné vedecko-výskumné a školiace pracovisko v odbore archívniectva v Slovenskej republike.

Ako už samotný názov vypovedá, Slovenský národný archív je svojim postavením, dôležitosťou a poslaním rovnocennou inštitúciou ako sú Slovenské národné múzeum a Slovenská národná galéria. SNA spravuje 45 kilometrov jedinečných archívnych dokumentov.

SNA sídli v účelovej budove, ktorá je situovaná na vyvýšenom svahovitom teréne vystavenom vo zvýšenej miere poveternostným vplyvom. Do prevádzky bola odovzdaná v roku 1983. Celkovo má objekt dva suterény a 10 nadzemných podlaží rôznych konštrukčných výšok. Základná konštrukcia je železobetónová; obvodový plášť je keramický z dierovaných tehál v nadzemnej časti z vonkajšej strany je obložený mozaikovým obkladom. Vonkajšie opláštenie budovy tvoria travertínové dosky, ktoré sú zavesené na oceľových úchytoch.

Aktuálny technický stav budovy znemožňuje plnohodnotné plnenie úloh, ktoré SNA vyplývajú z jeho postavenia a uchovávanía najcennejších archívnych dokumentov. Na všetkých poschodiach sa vyskytujú závažné poškodenia stavebno-technického stavu v oblasti narušenia izolácie vonkajšieho opláštenia, spôsobujúce prenikanie vlhkosti do depotov, ktorých dôsledkom v kombinácii s nefunkčnou vzduchotechnikou a klimatizáciou je vytváranie nepriaznivých podmienok pre archívne dokumenty a zdravie zamestnancov. Budova vyžaduje komplexnú rekonštrukciu a odstránenie týchto nedostatkov

- poddimenzované elektrické rozvody a sieťové pripojenie,
- nefunkčná klimatizácia a vzduchotechnika,
- mikrobiologická kontaminácia na stenách a archívnych dokumentoch,
- rozsiahle opadávanie keramického obkladu a travertínových platní z opláštenia budovy,
- nefunkčné alebo poškodené uzávery na vodovodných rozvodoch, potrubiach a pod.,
- opadané steny s hlbokými zásahmi až do muriva vo všetkých depotoch,
- rozsiahle trhliny a kontaminácia v stenách v kanceláriách,
- zatekanie do budovy,
- nefunkčné mobilné kovové regále v depotoch,
- zastaraný EPS, EZS a vonkajší kamerový systém,
- azbestový obklad vo všetkých depotoch,
- úplné vyradenie konferenčnej sály a filmotéky z prevádzky.

Na vypracovanie presnej cenovej ponuky rekonštrukcie SNA, ktorej cieľom je modernizácia archívneho pracoviska, je potrebné vypracovať kompletnú projektovú dokumentáciu. Cena za vypracovanie projektovej dokumentácie je 1 mil. EUR. Celková dokumentácia rekonštrukcie SNA musí obsahovať dokumentáciu pre stavebné povolenie, realizačný projekt, projekt zmeny stavby pred dokončením a projekt skutočného vyhotovenia. Bez tejto dokumentácie sú výpočty sumy na

komplexnú rekonštrukciu iba odhadmi, ktoré sa môžu líšiť od skutočnosti. Pri rekonštrukcii je riziko v skrytých závadách a následných sanáciách, ktoré môžu navýšiť celkovú cenu. Pri porovnaní rozsahu potrebných opráv budovy SNA s inými podobnými kultúrnymi inštitúciami sa celková suma rekonštrukcie odhaduje na 151,5 miliónov €. Vzhľadom aj na vyššie uvedené riziká sa javí ako výhodnejšie riešenie výstavba novej účelovej budovy v predpokladanej cene 47 159 468 € (prílohy č. 9 a 10).

E.5. Riziká pri súčasnom technickom stave archívov a ich vybavení

1. Prevádzkové degradačné vplyvy - manipulácia vzhľadom na nefunkčné regále a nedostatok posuvných regálových systémov,
2. uloženie dokumentov vo fyzikálne nevhodných priestoroch a podmienkach bez možnosti regulácie fyzikálnych vplyvov (teplota, vlhkosť),
3. dlhý čas reakcie, neexistujúce prvky včasnej signalizácie rizík (požiar, nepovolený vstup, zatopenie, fyzikálne výkyvy teploty, vlhkosti) a nemožnosť aplikovať ochranné postupy pri ohrození zbierok a fondov na minimalizáciu škôd,
4. absentuje jednotný IS obsahujúci informácie o uložení, vlastníctve a pohybe archívnych súborov a zbierok (presúvanie, reštaurovanie, konzervovanie) prostredníctvom využitia čítačky QR, čiarových kódov alebo RFID,
5. nevhodné podmienky transportu a monitorovania, klimatický režim pri preprave, spôsoby a materiály balenia, poistenia prepravy,
6. fyzická a objektová ochrana zbierkových predmetov (absentovanie EPS, EZS, CCTV, prístupových systémov),
7. nemožnosť ovplyvniť relatívnu vlhkosť uskladnenia,
8. nemožnosť ovplyvniť teplotu uskladnenia,
9. nemožnosť ovplyvniť svetelnosť v archívoch,
10. trvalé prenikanie polutantov –prašnosť, oxidy síry a dusíku v atmosfére do archívov,
11. vyskytujúci sa biologickí škodcovia v starých objektoch,
12. plesne a baktérie pri nevhodných fyzikálnych podmienkach v archívoch,
13. mikrobiologická kontaminácia pôvodných archívnych dokumentov,
14. absencia kalibrovaných prístrojov na meranie fyzikálnych veličín.

E.6. Návrh opatrení a benefity riešenia

1. Projekt 8 nových vysokokapacitných úložných priestorov štátnych archívov (príloha č. 5)
2. Komplexná rekonštrukcia Slovenského národného archívu
3. Projekty rekonštrukcie zostávajúcich budov štátnych archívov (príloha č. 7)

V týchto objektoch sa budú ukladať novodobé listinné archívne dokumenty zaradené do procesu biologického očistenia a digitalizačného plánu a cieľom sprístupniť ich online, opatrené QR kódmi za účelom rýchlej identifikácie a vyhľadania potrebných archívnych dokumentov.

Benefity navrhovaného riešenia sú

1. zabezpečenie dostatočného úložného priestoru na preberanie archívnych dokumentov na ďalšie desaťročia,
2. nižšia finančná nákladnosť a efektívnosť riešenia situácie ako početné rekonštrukcie a adaptovanie existujúcich historických a pamiatkovo chránených budov pre archívne účely.
3. presťahovanie archívnych dokumentov z objektov, ktoré sú v absolútne nevyhovujúcom stave (problémy s vlhkosťou, opadávanie omietky v interiéri, budovy v pôvodnom stave),
4. MV SR môže využiť uvoľnené priestory na iné účely alebo ich odpredať,

5. postupné prebranie archívnych dokumentov od pôvodcov, ktoré sú u nich dlhodobo uložené (aj 10 rokov neprebraté dokumenty pre nedostatok kapacít v štátnych archívoch),
6. zefektívnenie výkonu pracovnej činnosti centralizovaním práce do jedného objektu v rámci kraja.

Etapizácia realizácie opatrení Národnej koncepcie rozvoja štátnych archívov s výhľadom do roku 2028 je uvedená v prílohe č. 12 a celkové investičné náklady na jej realizáciu sú uvedené v prílohe č. 13.

F. Modernizácia procesu konzervovania a reštaurovania archívnych dokumentov

F.1. Strategické ciele

K naplneniu cieľov v oblasti modernizácie procesu konzervovania a reštaurovania archívnych dokumentov je potrebné realizovať tieto kroky:

1. *Vytvoriť Národné centrum na konzervovanie a reštaurovanie archívnych dokumentov v Slovenskom národnom archíve (príloha č. 11).*
2. *Vytvoriť regionálne reštaurátorské a konzervátorské pracoviská vrátane ich technického a materiálneho vybavenia.*
3. *Zabezpečiť sterilizáciu archívnych dokumentov technológiou na báze etylénoxidu.*
4. *Sterilizovať archívne dokumenty prostredníctvom technológie urýchlených elektrónov.*
5. *Zabezpečiť vákuové vymrazovanie a sušenie vlhkých archívnych dokumentov.*
6. *Vybudovať špecializované laboratória (laboratórium spektrálnych metód, mikroskopovňa, chemické laboratórium, laboratórium mechanických vlastností).*

F.2. Zhrnutie aktuálneho stavu

Fyzický stav archívnych dokumentov bude neustále degradovať a potreba ich reštaurovania narastať nakoľko budovy nemajú vzduchotechniku ani klimatizáciu a sú v nevyhovujúcom technickom stave, mnoho technológií je vypnutých pre absentovanie údržby (vzduchotechnika, vykurovanie). V súčasnosti už neexistuje ani funkčný systém kontroly a regulácie vnútorných klimatických podmienok depotov, keďže už nie sú k dispozícii prístroje na meranie a vyhodnocovanie aktuálnych podmienok vo všetkých budovách. Z týchto dôvodov sa v depotoch vyskytujú kontaminované archívne dokumenty, niektoré archívne fondy sú kontaminované celé. Mikrobiologickým prieskumom sa potvrdilo, že v depotoch SNA sa na mnohých archívnych škatuliach a na všetkých poschodiach objavujú sivočierne fláky, ktoré prechádzajú i na archívne dokumenty uložené v nich. Jeho identifikáciu je potrebné potvrdiť rozsiahlejšou mikrobiologickou analýzou. MV SR v súčasnosti nedisponuje funkčným zariadením na sterilizáciu archívnych dokumentov ako najúčinnjším prostriedkom boja proti mikroorganizmom. Neexistuje konzervačné pracovisko s možnosťou mechanickej očisty, dostatočným prístrojovým vybavením a personálnou kapacitou na záchranu dnes už tak veľkého množstva poškodených archívnych dokumentov.

F.3. Riziká pri súčasnom stave mikrobiologickej kontaminácie archívnych dokumentov

Na archívnych dokumentoch bola zistená prítomnosť baktérií *Staphylococcus aureus*, na rukách zamestnancov boli zistené baktérie *Escherichia coli*, vzdušné sporulujúce mikrokoky, aerokoky, *Staphylococcus epidermis*, *Staphylococcus aureus* a *Staphylococcus intermedius* a mnohé ďalšie. Niektorým zamestnancom s vážnymi problémami bola zisťovaná i rezistencia na antibiotiká.

Vyššie zmienené faktory (predovšetkým vlhnutie, nestabilná teplota a absencia mechanickej očisty) priamo podporujú neustály rast počtu mikroorganizmov v depotoch, ktoré následne

spôsobujú kontamináciu archívnych dokumentov, deštrukciu papiera a stratu pôvodnej informácie. Slovensko tak rýchlo prichádza o svoje archívne dedičstvo.

Práca s biologicky kontaminovanými archívnymi dokumentmi v týchto budovách je prostredím, ktoré nielenže dlhodobo ohrozuje zdravie zamestnancov, ale v poslednej dobe už aj bádateľskú verejnosť.

F.4. Návrh opatrení a benefity riešenia

1. Projekt na vybudovanie Národného centra na konzervovanie a reštaurovanie archívnych dokumentov v Slovenskom národnom archíve (vrátane laboratória spektrálnych metód, mikroskopovne, chemického laboratória, laboratória mechanických vlastností)
2. Projekt na vybudovanie troch moderných regionálnych reštaurátorských a konzervátorských pracovísk.
3. Vybudovanie sterilizačnej komory na báze etylénoxidu
4. Realizovať výskum sterilizácie archívnych dokumentov prostredníctvom technológie urýchlených elektrónov
5. V prípade havarijnej situácie realizovať vákuové vymrazovanie a sušenie vlhkých archívnych dokumentov prostredníctvom externého dodávateľa

O potrebe vybudovania adekvátneho, technologicky a personálne zabezpečeného **konzervačného centra** s najnovšími a najmodernejšími metódami na ochranu a vstupnú i výstupnú kontrolu kvality stavu archívnych dokumentov **svedčí rozsiahla biologická deštrukcia a kontaminácia archívnych dokumentov v štátnych archívoch.**

Samotnému konzervovaniu a reštaurovaniu papiera predchádza dôkladný výskum. Významnou časťou výskumu sú diagnostické metódy aplikovanej fyziky a chémie, na základe ktorých je možné určiť adekvátnu obnovu archívneho dokumentu. Plánované vybavenie zahŕňa aj prístroje, ktoré sa na Slovensku pre potreby systematického výskumu archívnych dokumentov zatiaľ nenachádzajú a budú pre vedecko-odbornú expertízu obec veľkým prínosom.

Podrobná analýza súčasného stavu v oblasti ochrany archívnych dokumentov a potreba nevyhnutného zabezpečenia komplexnej ochrany archívneho dedičstva Slovenskej republiky je spracovaná v *Stratégii ochrany archívnych dokumentov pre roky 2021 až 2026* a v *Mikrobiologickom prieskume dokumentov uložených v Slovenskom národnom archíve* realizovanom v roku 2020.

Riešenie predstavuje návrh na vybudovanie najmodernejšieho národného reštaurátorsko-konzervačného centra zameraného na

- riešenie krízových situácií pri ochrane dokumentov v archívoch v prípade živelných udalostí (napr. zatopenie, mikrobiologické kontaminácie),
- mechanickú očistu archívnych dokumentov,
- vybudovanie sterilizačného pracoviska pre likvidáciu mikrobiologickej kontaminácie,
- decidifikačnú technológiu na konzervovanie archívnych dokumentov,
- kontrolu kvality konzervačných procesov,
- reštaurovanie archívnych dokumentov,
- chemickú analýzu archívnych dokumentov,
- mikrobiologickú ochranu archívnych dokumentov,

- mikrobiologickú ochranu zamestnancov a verejnosti.

Pracovisko má slúžiť aj ako krízové centrum pre okamžitý zásah v prípade krízových udalostí (záplavy, poškodenia vodou, mikrobiologické kontaminácie dokumentov, odevov a pod.). **Vákuové vymrazovanie - lyofilizácia je metóda sušenia vlhkých materiálov. Túto technológiu momentálne archívy nemajú.** Využíva sa pri sušení potravín a záchrane archívnych dokumentov, teda kníh a dokumentov. Postup je založený na sublimácii zamrzutej vody pri nízkom tlaku a teplote. Jeho výhoda spočíva v tom, že pri nej nedochádza k priamemu prechodu vody z kvapalného do plynného skupenstva, čo je v mnohých prípadoch príčina poškodenia sušeného materiálu. Po vybudovaní pracoviska na lyofilizáciu v rámci Národného centra na konzervovanie a reštaurovanie archívnych dokumentov v Slovenskom národnom archíve MV SR v rámci svojich prevádzkových možností poskytne túto technológiu a svoje kapacity v prípade krízových situácií a na záchranu archívnych dokumentov všetkých verejných archívov.

Technologická prevádzka národného reštaurátorsko-konzervačného centra ako i výskumné aktivity pracoviska zamerané na testovanie konzervačných postupov a reštaurátorského prieskumu archívnych dokumentov budú technicky podporené **vybudovaním potrebných laboratórií.**

Chemické laboratóriá budú slúžiť na kontrolu kvality, kontrolu deacidifikačných procesov a následkov deacidifikácie, kontrolu konzervačných zásahov iného charakteru, prieskum archívnych dokumentov pred reštaurovaním, identifikáciu záznamových prostriedkov a kontrolu kvality papiera, identifikáciu fotografií, testovanie nových konzervačných postupov a prípravkov a s tým spojené výskumné práce.

Chemické laboratóriá spadajú pod kontrolu kvality a sú rozdelené do troch samostatných častí

- laboratórium spektrálnych metód a mikroskopovňa,
- chemické laboratórium,
- laboratórium mechanických vlastností.

Laboratórium spektrálnych metód je potrebné vybaviť najnovšími spektrálnymi analyzátormi.

Mikrobiologické pracovisko má slúžiť na kontrolu kvality sterilizácie, kontrolu deacidifikačných procesov a následkov deacidifikácie, vyhodnocovanie pracovného prostredia, kontrolu ovzdušia v depotoch, testovanie biocídnych prípravkov, mapovanie zdrojov kontaminácie v archívoch a s tým spojené výskumné práce.

Vo všetkých prípadoch slúži mikrobiologické hodnotenie na ďalšie rozhodnutia o potrebe sterilizácie, aplikácii mikrobicídnych látok a celkovej miere abiotických hodnotení. Mnohé archívne dokumenty obsahujú farebné škvrny a vykazujú značné známky mechanickej a mikrobiologickej degradácie. Pri prieskume bolo zistené, že napadnuté archívne dokumenty sa nachádzajú v mnohých archívnych fondoch.

Tri z vysokokapacitných úložných priestorov štátnych archívov budú mať vybudované regionálne konzervátorské a reštaurátorské pracovisko (pre západné, stredné a východné Slovensko). Päť z vysokokapacitných úložných priestorov bude disponovať konzervátorskými pracoviskami na základné očistenie a ošetrovanie archívnych dokumentov.

Ošetrovanie archívnych dokumentov technológiou sterilizácie na báze etylén oxidu

Modernizácia štátnych archívov spočíva aj v zabezpečení podmienok pre ochranu archívnych dokumentov konzervovaním a reštaurovaním, ako aj ich dekontamináciou. Systematickým krokom je vybudovanie jednej sterilizačnej komory. Momentálne je iba jedna fumigačná komora v Slovenskej národnej galérii na Zvolenskom zámku, ktorá je v pôsobnosti rezortu Ministerstva kultúry SR; jej kapacita je obmedzená a pre potreby archívov v SR absolútne nepostačujúca.. Sterilizačná komora v Slovenskom národnom archíve z 80. rokov minulého storočia je nefunkčná a nie je možné jej pôvodnú technológiu sprevádzkovať. Je potrebné zvážiť vybudovanie novej sterilizačnej komory určenej pre všetky archívy v správe iných verejných a štátnych inštitúcií. Pre skutočné potreby zachovania historického dedičstva na Slovensku je potrebné, aby sa podarilo spomaliť mikrobiologickú degradáciu archívnych dokumentov vo všetkých verejných a štátnych archívoch na Slovensku v správe miest, samosprávnych krajov a ministerstiev. Národné centrum konzervovania a reštaurovania bude mať možnosti tento projekt ochrany archívnych dokumentov zastrešovať, riadiť a metodicky usmerniť nakoľko bude vedieť posúdiť historickú hodnotu dokumentov a zhodnotiť stav ich biologického poškodenia a odporučiť aj vhodný postup konzervovania a reštaurovania.

Za benefity navrhovaného riešenia považujeme

- v depotoch sa budú ukladať archívne dokumenty, ktoré prešli procesom sterilizácie a teda nie sú kontaminované,
- ochranu zdravia archívárov a študujúcej verejnosti pri manipulácii s archívnymi dokumentami,
- systematické konzervovanie a reštaurovanie poškodených archívnych dokumentov.

Druhým možným čiastočným východiskom je nutná úzka spolupráca so Slovenskou národnou galériou a uzatvorením zmluvného vzťahu za účelom navýšenia objemu sterilizovaných archívnych dokumentov v potrebnom objeme.

Sterilizácia prostredníctvom technológie urýchlených elektrónov

Tok urýchlených elektrónov vyvolaný radiačným ionizačným žiarením je účinný prostriedok na hubenie mikroorganizmov, čo sa využíva pri sterilizácii nielen lekárskeho nástrojov alebo pri ošetrovaní potravín, ale je využiteľné aj v mikrobiologickej ochrane archívnych dokumentov. Využíva sa na sterilizáciu umeleckých diel a je aj využiteľná pre listinné archívne dokumenty, ktoré by chemikálie mohli poškodiť. Pri archívnych dokumentoch má tok urýchlených elektrónov vysokú účinnosť, nakoľko prejde aj hrubou vrstvou týchto dokumentov, kedy chemická sterilizácia nie je účinná a neprenikne do vnútra hlbších vrstiev. Ponúka tak rýchlu možnosť na hromadnú sterilizáciu a očistenie množstva archívnych dokumentov v krátkom časovom úseku, čím sa stáva efektívnym nástrojom na hromadnú sterilizáciu a ochranu archívnych dokumentov.

V súčasnosti štátne archívy technológiou sterilizácie urýchlenými elektrónmi nedisponujú ani ju zatiaľ nevyužívajú, ale v Slovenskom národnom archíve aktuálne prebieha výskum zameraný na účinok sterilizácie urýchlenými elektrónmi na vlastnosti papiera, ktorý bude pokračovať výskumom na výber stupňa expozície urýchlených elektrónov na dekontamináciu archívnej mikroflóry a teda využiteľnosť pre potreby archívniectva.

Za benefity navrhovaného riešenia považujeme

- zníženie nákladov na sterilizáciu,
- proces prebieha pri izbovej teplote, za sucha a trvá niekoľko minút,

- možnosť okamžitej manipulácie so sterilizovanými archívnymi dokumentami,
- šetrnosť k archívnym dokumentom, nezanecháva reziduá a nie je deštruktívna,
- dlhú životnosť a stabilitu sterility,
- je odporúčaná EÚ a WHO, pretože je priateľská k životnému prostrediu, šetrná k sterilizovanému materiálu a nie je nositeľom rizík pre zdravie ľudí.

Tento spôsob sterilizácie archívnych dokumentov ponúka perspektívnu možnosť rýchlej dekontaminácie veľkého množstva archívnych dokumentov. Jeho využitie je možné aj na sterilizáciu pracovných odevov, uniforiem, nábytku, zariadení a pod. Je účinný na rýchlu dekontamináciu materiálov súvisiacich s ochorením Covid 19.

Záver

Národná koncepcia rozvoja štátnych archívov s výhľadom do roku 2028 je základným dokumentom, ktorý hodnotí súčasný stav štátnych archívov a konštatuje, že do modernizácie a rozvoja štátnych archívov sa desiatky rokov neinvestovali finančné prostriedky, čím sa vytvoril „spoločenský dlh“ napriek tomu, že štátne archívy sú základnou zábezpekou historickej a právnej kontinuity štátu.

Najdôležitejšia a najrozsiahlejšia časť archívneho dedičstva Slovenskej republiky je vážne ohrozená, nakoľko:

- jej fyzický stav priebežne znehodnocuje nedostatočné priestorové a materiálo-technické zabezpečenie,
- ochrana archívnych dokumentov je úplne nedostatočná,
- nedostatok ľudských zdrojov a ich finančné ohodnotenie nezodpovedá významu archívneho dedičstva pre spoločnosť a prezentáciu jej pamäti a identity.

Archívne dedičstvo Slovenskej republiky uložené v štátnych archívoch si vyžaduje zásadnú zmenu prístupu v starostlivosti o túto časť kultúrneho dedičstva.

Súčasný nevyhovujúci stav štátnych archívov môže viesť k nenahraditeľným stratám archívnych dokumentov, tým aj k stratám jedinečných informácií, čo predstavuje nevyčísliteľnú škodu pri ich fyzickom zániku z hľadiska kultúrnych hodnôt.

Národná koncepcia rozvoja štátnych archívov s výhľadom do roku 2028 je rozpracovaná ako niekoľkoročný plán zameraný na dôsledné zabezpečenie úlohy štátnych archívov ako východiska zachovania informačnej kontinuity rozhodovacích procesov vo verejnom sektore a ochranu najvýznamnejšej súčasti archívneho dedičstva Slovenskej republiky. Dosiahnutie jej základných cieľov je možné splnením navrhovaných systémových opatrení v oblasti:

- preberania a sprístupňovania archívnych dokumentov,
- zmeny prístupu k hodnote historických archívnych dokumentov,
- zabezpečenia ochrany archívnych dokumentov,
- uplatňovania informačných a komunikačných technológií a
- prezentácii archívneho dedičstva.

Dosiahnutie cieľov národnej koncepcie závisí najmä od možnosti získania finančných prostriedkov z európskych zdrojov a množstva finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu. Plnenie úloh bude rozdelené do jednotlivých etáp, pričom MV SR bez systémového prístupu a podpory zo strany vlády Slovenskej republiky nedokáže vyriešiť súčasnú situáciu a existujúce problémy. Preto je nevyhnutné zabezpečiť každoročné zvýšenie rozpočtových prostriedkov pre rozpočtovú kapitolu MV SR na rozvoj štátnych archívov. Prijatím a realizáciou navrhovaných riešení sa zásadným spôsobom by sa skvalitnili podmienky všetkých štátnych archívov a dostali by sa na úroveň európskych a zahraničných archívov.